Центральноукраїнський національний технічний університет

Економічний факультет

Кафедра історії, археології, інформаційної та архівної справи

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри ІАІАС
доктор історичних наук,
професор
Василь ОРЛИК
«___»_____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

за другим (магістерським) рівнем вищої освіти

на тему:

«Міжнародне співробітництво в інформаційно-бібліотечній галузі»

Виконала: здобувач вищої освіти
ІІ курсу, групи ІС 21 М (1,4)
ОПП «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

ЗЛЕНКО Алла Миколаївна
«_____»_____2022 р.

Керівник роботи:
кандидат педагогічних наук, доцент
_____Вікторія БАРАБАШ
«_____»_____2022 р.

Рецензент:
директор Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Д. І. Чижевського,
Заслужений працівник культури України
(м. Кропивницький)
_____Валентина ЖИВОТОВСЬКА

Кропивницький – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП……..9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНІЙ ГАЛУЗІ…….....13
1.1. Проблема міжнародної взаємодії бібліотек у різноманітних наукових підходах……13
1.2. Міжнародна співпраця бібліотек – основа формування інформаційної єдності світової спільноти…….....……...16
1.3. Методи та джерельна база дослідження ……....20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ МІЖНАРОДНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОЇ СПІВПРАЦІ…….....…….....25
2.1. Еволюція системи сучасних бібліотечно-інформаційних комунікацій у контексті проблеми дослідження…….....……....25
2.2. Участь Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського в міжнародній бібліотечній кооперації…….....…….....39
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ В ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ……..…….....52
3.1. Кооперація бібліотечних установ як спосіб оптимізації використання глобальних інформаційних ресурсів…….…….....….....52
3.2. Міжнародний досвід формування бібліотечних об’єднань в епоху електронних технологій…….…….....…..…….....67
ВИСНОВКИ……..…….87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ……..90
ДОДАТКИ.....99

ВСТУП

Актуальність дослідження. Найважливішою тенденцією сучасного глобального бібліотечного світу є активний розвиток бібліотечних комп'ютерних мереж, а також заснованих на їх основі компаній і асоціацій. Зарубіжні бібліотеки нині демонструють нові форми організації бібліотечного співробітництва на національному та транснаціональному рівнях. Розвиток міжнародного інформаційного співробітництва є об'єктивною закономірністю, яка відображає особливості соціально-економічного розвитку сучасного світу: інтеграцію, міжнародну спеціалізацію, кооперацію.

На шляху входження суспільства в інформаційну епоху у світі існують загальноприйняті орієнтири, які містять такі важливі для цього дослідження положення: комп’ютерні та телекомунікаційні технології необхідно впроваджувати в різні сфери суспільного життя, особливо в інформаційну та бібліотечну сферу; необхідність розвитку на цій основі регіональної, національної та міжнародної інформаційної взаємодії, особливо міжнародного бібліотечного співробітництва та кооперації.

Тому актуальним є розвиток і зміцнення тісної співпраці між бібліотеками для відповіді на виклики сьогодення в умовах побудови інформаційного суспільства. Зазнавши змін в організаційних та інформаційних технологіях, бібліотеки як невід’ємна частина систем соціальних комунікацій відіграють важливу роль у налагодженні та розвитку інформаційного обміну на національному та міжнародному рівнях.

До недавнього часу міжнародні зв’язки українських бібліотек складалися переважно з міжнародного книгообміну, МБА та інформаційного обміну з іноземними бібліотеками, міжнародної співпраці та партнерства в рамках угод, контрактів, договорів, які сприяли розвитку культурних зв’язків українських бібліотек з провідними бібліотеками і громадськими організаціями країн світу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. З кінця 1990-х років у зарубіжних та українських фахових виданнях виникає все більше публікацій, які свідчать, що бібліотекарі активно включилися в процеси бібліотечної

автоматизації та побудови комп'ютерних бібліотечних систем і мереж. Вони опановують телекомунікаційне середовище Інтернет, можливості об'єднання бібліотек у мережі; інтеграції та кооперації з метою підвищення ефективності, які плідно працюють в цій багатоаспектній проблематиці: А. Г. Бровкіна, Т. В. Добко, Л. А. Дубровіної, А. И. Земскова, Н. П. Ігумнової, Н. С. Карташова, І. Д. Коров'якової, Л. Й. Костенка, І. Ю. Красильникової, С. Г. Кулешова, Н. М. Кушнаренко, И. А. Мейжис, Т. П. Павлуші, В. С. Пашкової, М. С. Слободяника, Е. Р. Сукіасяна, А. С. Чачко, А. О. Чекмарьова.

Особливе значення для розробки даної проблематики мають праці сучасних фахівців в галузі бібліотечної автоматизації та комп'ютерізації: Ф. С. Воройського, М. Лалемана, В. В. Попова, М. І. Сенченка, К. В. Тараканова, В. Я. Цвєткова, В. П. Цимбала, Я. Л. Шрайберга, Л. Я. Філіппової.

В останні роки в полі зору вітчизняних дослідників міжнародної взаємодії бібліотек перебувають різні проблеми, аспекти, форми, канали, засоби та напрями кооперації. Аналіз матеріалів публікацій довів, що тема кваліфікаційної роботи є актуальною, але вона забезпечена публікаціями прикладного характеру, відсутні теоретичні узагальнення щодо особливостей міжнародної співпраці бібліотек.

Мета дослідження **–** теоретичне обґрунтування нових та перспективних напрямків міжнародного бібліотечного співробітництва і формування бібліотечної кооперації на основі комп'ютерних і телекомунікаційних технологій.

Реалізація мети супроводжувалася вирішенням таких дослідницьких ***завдань:***

1. Проаналізувати проблему міжнародної взаємодії бібліотек у різноманітних наукових підходах.

2. Дослідити та здійснити аналіз сучасних тенденцій розвитку міжнародного співробітництва у світі та ступінь його впровадження в бібліотечну діяльність.

3. Вивчити взаємозв’язок динамічних процесів: комп’ютеризації

зарубіжних бібліотек, розвитку міжнародного бібліотечного співробітництва на основі інформаційних технологій та їх взаємовплив.

4. Схарактеризувати можливості комунікаційного середовища Інтернет як технологічної основи для міжнародного обміну ідеями, знаннями, інформацією та документами у світовій бібліотечній спільноті.

5. Виявити й обґрунтувати перспективні напрями і форми міжнародного бібліотечного співробітництва на основі комп'ютерних та інтернет-технологій.

Об'єктом дослідження є міжнародне бібліотечне співробітництво.

Предмет дослідження – організаційно-методичні аспекти міжнародного співробітництва в інформаційно-бібліотечній галузі.

Методи дослідження включають сукупність загальнофілософських та загальнонаукових методів і ґрунтуються на методології й теоретичних засадах бібліотечних та інформаційних наук; основних положеннях інформаційно-бібліотечної практики в аспектах проблем дослідження; теоретичному узагальненні результатів та моделювання перспективних напрямів.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що на основі аналізу наукової літератури автором здійснено комплексне порівняльне дослідження основних тенденцій розвитку міжнародного співробітництва в інформаційно-бібліотечній сфері на основі інформаційних технологій; виявлено нові форми міжнародного бібліотечного співробітництва, зумовлені впровадженням сучасних телекомунікаційних технологій; проаналізовано й обґрунтовано перспективні напрями розвитку інформаційно-бібліотечної кооперації у функціонально-змістовному аспекті; розроблено організаційно-функціональну модель міжнародних бібліотечних зв'язків на базі інтернет-технологій у межах корпоративних бібліотечних мереж.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що одержано важливі теоретичні і практичні основи для вдосконалення бібліотечної діяльності на базі інформаційних технологій. Науково-методичні результати дослідження можуть бути використані як навчальний матеріал для розробки методичних рекомендацій з фахових курсів у системі бібліотечної освіти; як предметна основа для наповнення змістовної частини проектів розвитку

регіональних корпоративних бібліотечних мереж.

Структура кваліфікаційної роботи підпорядкована меті та завданням дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаної літератури. Обсяг основного тексту – 82 стор., список використаних джерел та літератури складає 105 найменувань, 5 додатків.

У вступі кваліфікаційної роботи окреслено актуальність досліджуваної теми, мета, об’єкт, предмет та завдання кваліфікаційної роботи.

У першому розділі досліджено проблему міжнародної взаємодії бібліотек у різноманітних наукових підходах, проаналізовано міжнародну співпрацю бібліотек у контексті формування інформаційної єдності світової спільноти; схарактеризовано методи та джерельну базу дослідження.

У другому розділі представлено аналіз сучасних тенденцій міжнародної інформаційно-бібліотечної співпраці, детально проаналізовано участь Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в міжнародній бібліотечній кооперації.

У третьому розділі висвітлено сутність кооперації бібліотечних установ як спосіб оптимізації використання глобальних інформаційних ресурсів, проаналізовано міжнародний досвід формування бібліотечних об’єднань в епоху електронних технологій, виявлено й обґрунтовано перспективні напрями і форми міжнародного бібліотечного співробітництва.

У висновках подано узагальнені результати дослідження, сформовано теоретичні та практичні підсумки.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНІЙ ГАЛУЗІ

1.1. Проблема міжнародної взаємодії бібліотек у різноманітних наукових підходах

Міжнародна бібліотечна взаємодія – це процес встановлення, зміцнення та підтримки партнерства та узгодження співпраці між бібліотеками різних країн, що впливає на розвиток світової бібліотечно-інформаційної галузі та зміцнює професійні комунікації між бібліотечними фахівцями.

У науковій літературі представлено велику кількість публікацій вітчизняних і зарубіжних дослідників, що висвітлюють питання міжнародної бібліотечно-інформаційної взаємодії. Вчені спеціально вивчають: спільні програми та проекти; діяльність професійних асоціацій, організацій; книгообмін та організаційні питання для систем ММВА та EDD; питання електронних ресурсів і цифрових даних, їх формування, збереження та використання, запровадження вільного доступу до них; проблеми авторського права в кіберпросторі тощо [4, с. 5].

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та їх вплив на бібліотечну роботу зміцнив міжнародні зв’язки між національними бібліотечними установами на різних континентах. Цьому аспекту глобальної бібліотечної співпраці присвячені публікації [21]. Досвід американських і китайських університетських бібліотек показує, що шляхом проведення спільних фахових конференцій за участю провідних фахівців; організації виставок; реалізації програм обміну досвідом, програм стажування, навчальних курсів і заходів щодо підвищення кваліфікації іноземних бібліотечних експертів; шляхом створення цифрового сервісу, центрів, онлайн-довідкових служб та інших науково-дослідницьких проектів, взаємодія між бібліотеками США та Китаю сприятиме зміцненню професійних та культурних зв’язків між двома країнами. Тому створений спільно Пітсбурзьким університетом,

Пекінським університетом та Університетом Цінхуа Центр обслуговування журналів китайської науки і техніки спрощує доступ користувачів до електронних ресурсів кооперативної бібліотеки та зміцнює науковий обмін між науковцями. У цьому контексті особливу роль у розвитку бібліотечних відносин між двома країнами відіграли американці китайського походження [30, с. 55].

Зміни в соціальних і комунікаційних ролях бібліотек призводять до трансформації систем міжнародної бібліотечної комунікації та професійної комунікації. Південноафриканські вчені поставили питання взаємодії на індивідуальному, інституційному та національному рівнях [25]. У науковому дослідженні вчені розглянули обмін інформацією Кенії та ПАР з іншими країнами на рівні бібліометричних та наукометричних досліджень предметного напрямку. З 75 країн із зовнішніми професійними обмінами з установами Південної Африки 51 (68%) були за межами африканського континенту. У випадку Кенії є 56 країн, з яких 38 (67,9%) є неафриканськими країнами. Найбільше спільних статей із представниками Кенії та ПАР у США – 352 (280), Канади – 156 (38), Великобританії – 129 (231), Бельгії – 65 (20), Швейцарії – 40 (43), Нідерландів – 38 (35), Таїланду – 15 (19), Італії – 14 (14), Франції – 12 (45) тощо [25, с.41].

Взаємодія вітчизняних бібліотек з партнерами країн Європи та США сприяє виникненню нових напрямів і створює умови для інтеграції бібліотек у єдиний світовий інформаційний простір.

В останні роки з метою зміцнення співпраці НТІ з бібліотечною сферою і розширення інформаційного простору постійно зміцнюється взаємний зв'язок вітчизняних і німецьких науково-технічних бібліотек. Крім традиційного бібліотечного співробітництва, координується просування інформаційних продуктів і послуг, онлайн-ресурсів німецьких бібліотек-партнерів на український ринок з розвитком світової інформаційної цивілізації, в тому числі, завдяки результатам, отриманим за рахунок використання інформаційно-комунікаційних засобів, технологій, користувачі мають можливість приєднатися до культурної спадщини (колективної пам’яті людства) світу чи

Європи. Участь України в цих проектах забезпечує: охорону та популяризацію національної культурної спадщини; робота над практичними кроками у розвитку цифрового суспільства нашої країни (культурної економіки); участь у світових наукових, освітніх та соціокультурних процесах сприятиме майбутнім міжнародним взаємодіям, що стане запорукою ефективного партнерства.

У процесі створення Всесвітньої цифрової бібліотеки, яка у відкритому доступі з квітня 2009 року, визначено стратегію участі країн СНД, особливо чотирьох бібліотек України, які стали рівними з іншими учасниками проекту з 55 країн світу-партнера [8]. На шляху до європейської інтеграції Україні надзвичайно важливо зробити свій внесок у процес створення європейської цифрової бібліотеки, для цього потрібен необхідний кадровий, науково-технічний, методичний потенціал [14, с. 53].

Подібно до вищезазначених глобальних проектів, існує ініціатива створення цифрової математичної бібліотеки (DML). Реалізація проекту дає можливість організувати доступ до всіх публікацій у галузі математичних наук у цифровому вигляді. Проект координується на державному рівні та базується на поточних національних та індивідуальних проектах, таких як RusDML, проект ERAM Університетської бібліотеки Нижньої Саксонії, проект NUMDAM Університету Гренобля [32, с. 190-191].

Глобальні досягнення в інформаційних технологіях, таким чином, дають можливість реалізувати стратегічну ініціативу, яка включає оцифровування накопичених ресурсів, збереження та забезпечення відкритого інтегрованого доступу до повного розмаїття електронно розподілених ресурсів у бібліотечних колекціях. Таким чином, міжнародний бібліотечний простір характеризується розмаїттям організаційних форм бібліотечної діяльності та методів і напрямів міжнародної взаємодії, які створюють умови для інтеграції бібліотек у єдиний світовий інформаційний простір.

1.2. Міжнародна співпраця бібліотек – основа формування інформаційної єдності світової спільноти

Сучасний етап розвитку системи освіти України характеризується освітніми інноваціями, спрямованими на збереження досягнень минулого при модернізації системи освіти відповідно до вимог новітніх досягнень науки, культури та освіти, практики.

Тому необхідно змінити традиційну бібліотечну концепцію, яка базується на абсолютизації документальної парадигми. Університетські бібліотеки тепер є не лише публічними інформаційними центрами, мережевими комунікаційними центрами та науково-дослідницькими установами, а й активними учасниками суспільних змін і виховання нового покоління талантів. Сучасна бібліотека – це система, яка постійно розвивається, змінюється, трансформується з традиційної бібліотеки в науково-інформаційний центр, мультимедійну бібліотеку, електронну бібліотеку.

Адже новітні інформаційні технології сьогодні займають важливе місце в будь-якому суспільстві – вони дозволяють швидко обробляти величезні інформаційні бази, змінювати структуру спілкування між людьми, впроваджуються в усі сфери життя людини.

Як соціальна організація суспільства, бібліотечна галузь вийшла на новий етап розвитку, без винятку під впливом різноманітних факторів, таких як світогляд, ідеологія, політична орієнтація, теорія реформування системи, професіоналізм персоналу, визначається її модернізація. Загальними закономірностями суспільного розвитку вона не захищена від ризиків, які супроводжують становлення інформаційного суспільства.

Домінуючою тенденцією функціональної реорганізації бібліотек вищих навчальних закладів є те, що вони мають стати науково-освітньо-культурними комплексами, доступними як науковцям, так і пересічним громадянам, опанувати якісно новий тип культури – інформаційну культуру та інформаційно наповненне буття. Живіть життям, наповненим інформацією.

Документальний потенціал наукового бібліотечного фонду є національно-культурним надбанням українського суспільства. Вступаючи в XXI століття, в умовах інформатизації наукові бібліотеки використовують різноманітні традиційні фонди, серед яких важливе місце займає міжнародний документообмін, що збагачує національні фонди України. Одним із головних завдань міжнародного документообміну є забезпечення бібліотек іноземними документними ресурсами. Національне фінансування наукових бібліотек і партнерство з іноземними бібліотеками та організаціями відіграють важливу роль у цій місії.

З метою реалізації концепції глобальної бібліотечної спільноти Американська бібліотечна асоціація (ALA) підтримує американські бібліотеки у налагодженні зв'язків з бібліотеками інших країн у рамках програми «Library Sisters».

Нижче наведено ідеї та ресурси, які допоможуть організувати такі стосунки. Навіщо ставати «Library Sisters»? Заради:

– Збільшення впізнаваності вашої бібліотеки та її міжнародне охоплення.

– Покращення доступу до опублікованої інформації з обох країн.

– Підвищення обізнаності про проблеми та потреби, з якими стикаються бібліотеки в різних країнах.

– Необхідності надати всі можливості дізнатися більше про регіон чи країну, звідки походять іммігранти, які проживають у вашому регіоні.

– Розширення кругозору співробітників в рамках бібліотечної професії.

– Підвищення обізнаності співробітників і користувачів про інші культури.

– Обмін інформацією, ресурсами та досвідом.

Як розпочати? Необхідно:

– Проаналізувати потреби вашої бібліотеки – що ця співпраця може зробити для вашої бібліотеки?

– Визначити, які ресурси ви можете запропонувати бібліотеці-побратиму?

– Описати рівень зобов'язань, який може собі дозволити ваша організація.

– Отримати схвалення та фінансову підтримку від вашої організації (адміністрації, ради, консультативної групи).

– Заохочувати свою спільноту. По-перше, це бібліотечна спільнота (співробітники, члени правління, друзі та волонтери). Потім – громадськість: або ваша школа, університет, коледж чи відомча громада.

– Організувати місцеві комітети.

– Розглянути цілі та очікування кожної сторони щодо співпраці. Будуйте стосунки поверх цього.

– Якщо у вас є партнерство з неангломовною країною, один із ваших співробітників або членів спільноти має вільно володіти мовою цієї країни та бути координатором.

– Своєчасно відповідати на електронні листи, щоб підтримувати зв’язок сестринських бібліотек електронною поштою.

Яка можлива співпраця?

– Організуйте листування між вашими співробітниками та користувачами бібліотеки та бібліотеками-побратимами, щоб краще пізнати один одного.

– Обговорюйте свої запитання та труднощі електронною поштою.

– Ініціювати короткострокові візити спеціалістів між бібліотеками.

– Організація відвідування делегаціями співробітників і членів громади бібліотек-побратимів.

– Плануйте надсилання статей факсом або електронною поштою.

– Дізнайтеся, які книги та журнали потрібні сестринській бібліотеці та по можливості передайте ці матеріали.

– Даруйте корисні книги та журнали.

– обмін зв'язками.

– Обмін місцевими газетами, культурними матеріалами, бібліографіями та іншими предметами, що становлять культурний інтерес, у тому числі експонатами для виставок.

– Проведіть фотовиставку рідної бібліотеки: її співробітників та користувачів. Надсилайте фотокниги, слайд-шоу чи компакт-диски про свою бібліотеку партнерам програми.

– Розробіть метод вимірювання продуктивності, який дозволить обом бібліотекам вчитися на помилках і ділитися успіхами.

– Допомога в закупівлі матеріалів, які важко знайти в цій країні.

– Рекламуйте свою сестринську бібліотеку за допомогою інформаційного бюлетеня та ознайомлення з клубами Rotary, торговими палатами та іншими міжнародними організаціями у вашому регіоні. Організація інтерв'ю та фоторепортажів для місцевих ЗМІ.

Поради, щодо того як знайти відповідну сестру-бібліотеку.

– Знайдіть людей або організації у вашому регіоні, які мають зв’язки з іншими країнами.

– Подорожуючи, відвідайте місцеві бібліотеки та познайомтеся з бібліотечними працівниками.

– Спілкуйтеся з іноземними студентами в бібліотечній школі та спілкуйтеся з іноземними бібліотекарями на конференціях для вивчення можливостей співпраці.

– Будуйте відносини навколо існуючих міжнародних партнерств, таких як: громадські або релігійні організації, академічні установи, програми навчання за кордоном або міжнародні дослідницькі відділи.

Учасники ініціативи «Library Sisters» ALA повинні вибрати рівень відносин із сестринською бібліотекою на основі взаємної вигоди. Бібліотеки-сестри повинні досягти такого рівня, щоб обидва партнери відчували себе комфортно. Деякі відносини є неформальними, тоді як інші включають офіційні контракти та церемонії.

Співпраця між двома університетськими бібліотеками допомагає продемонструвати унікальну роль бібліотек у часи трансформації суспільного устрою, у сприянні інтелектуальному розвитку населення, а також у створенні міжнародних культурних та інших зв’язків.

У результаті спонтанної коеволюції бібліотечної системи як частини суспільства, що трансформується в поле інформаційної цивілізації, сьогодні у світі формується величезна мережа бібліотек, яка не має ні країни, ні мови, ні національних кордонів, а не етнічних кордонів, є основою для формування унікальної мережі інформаційного єдиного світового співтовариства.

1.3. Методи та джерельна база дослідження

Звернемося до методів наукового пізнання та їх використання у кваліфікаційній роботі.

До теоретичних методів у нашому дослідженні належать: системний та порівняльний аналіз нормативних документів, наукової, навчально-методичної літератури з проблеми дослідження для зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему.

Аналіз – як розкладення аналізованого явища чи об’єкта на частини, виділення окремих ознак, процесів, є провідним у нашому дослідженні і застосовується він на всіх рівнях роботи.

Синтез традиційно слідує за аналізом і представляє собою зворотній процес – об’єднання різних елементів, сторін предмета у цілу систему. Причому цей процес об’єднання повинен передбачати обов’язково наявність стійких зв’язків між об’єднаними частинами.

Порівняння – це пізнавальна операція, що лежить в основі суджень про подібність та відмінність об’єктів. За допомогою цього методу виділяються якісні та кількісні характеристики об’єктів, здійснюється їх класифікація, оцінка. Важливо відмітити, що порівняння є ефективним у тому випадку, коли аналізують однорідні, подібні явища та об’єкти. Порівняння завжди використовується дослідниками поруч із аналізом та синтезом – проаналізувавши об’єкти дослідження, вчений логічно порівнює їх, таким чином порівняння випливає із аналізу.

Індукція – умовивід, зроблений в результаті розгляду окремих фактів, що приводить до узагальнення. Дедукція – протилежне, від загального до окремого.

Вищезгадані методи – це методи загальнонаукові, якими користуються вчені різних наукових сфер діяльності.

Спостереження – один з головних методів, якими оперує дослідник, і який дозволяє побачити усі сторони явища, яке досліджується.

Історичний метод – уможливлює ґрунтовне дослідження витоків і розвитку бібліотечної справи, виявлення основних етапів міжнародного співробітництва бібліотечних установ виокремлення внеску провідних бібліотекознавців в бібліотечну науку і практику, аналіз впливу конкретно-історичних чинників на стан і характер бібліотечної галузі.

Абстрагування (видалення, відволікання) – це уявне виділення, вичленення окремих або загальних цікавлять в даний момент бібліотекознавця ознак, властивостей і відносин конкретного предмета або явища і уявного відволікання від безлічі інших його ознак, властивостей, зв'язків і відносин.

Серед функцій та можливостей бібліотеки ми зосередимося на ній як інформаційному центрі вишу, що дасть можливість конкретніше довести дане твердження.

Прогнозування (передбачення, пророкування) – це ціла сукупність досить різних спеціальних наукових методів дослідження перспектив розвитку якого-небудь явища, переважно з кількісними оцінками і з зазначенням більш-менш визначених строків зміни цього явища.

Пізнавальне значення методів прогнозування в бібліотекознавстві важко переоцінити. Воно дозволяє з високим ступенем ймовірності заглянути в майбутнє і заздалегідь формувати політику в галузі бібліотечної справи, бібліотечної освіти і т.п.

Термінологічний аналіз, який є одним з різновидів методу аналізу, являє собою процес цілеспрямованого вивчення термінів – точних назв суворо певних понять, в ході якого виявляються зміст тих понять, їх найбільш суттєві

ознаки, встановлюються їхні зв'язки і субординація, місце в понятійному апараті теорії, на основі якої будується дослідження.

Сайтометрія – метод дослідження сайтів, інформативності, наповненості. Сайт бібліотеки є одним з мережевих об’єктів бібліотекознавчих досліджень.

Мережеві об’єкти, як наслідок роботи бібліотек, уже стали засобом комунікаційної діяльності бібліотек, тому вони можуть включатися до проведення наукових досліджень, що в свою чергу засновуються на використанні можливостей відображення відомостей про бібліотечну діяльність. Результати вивчення сайтів бібліотек стають важливим джерелом для оцінки стану розвитку будь-якого напряму діяльності бібліотеки, виявлення характеристик цієї діяльності, напрямів та тенденцій або закономірностей, а також слугувати певним підґрунтям для прийняття рішень щодо корегування, вдосконалення роботи бібліотек тощо.

Аналіз бібліотечної документації. Обсяг одержаної з бібліотечної документації інформації може бути різним в залежності від мети і завдань дослідження. Аналіз бібліотечної документації, зокрема звітів, планів дозволяє побачити повністю чи частково бібліотека реалізує заплановані заходи щодо міжнародного співробітництва, і як це впливає на функціонування бібліотеки як інформаційного центру. Перевагою цього методу є те, що існує можливість отримати інформацію про реальний попит на інформацію.

Використання заявлених методів дасть можливість глибше розкрити тему дослідження, допоможе виявити і визначити специфічні риси сучасних напрямів міжнародної діяльності бібліотек.

Джерельна база дослідження

Джерельну базу дослідження складають **нормативно-правові акти**:

– Закони України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [61]; «Про інформацію» [62]; «Про Національну програму інформатизації» [66]; «Про електронні документи» [67]; «Про науково-технічну інформацію» [68].

– Розпорядження та накази: «Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України» [69]; Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справив

Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» [65]; «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» [64].

Висновки до першого розділу

Міжнародна бібліотечна взаємодія – це процес встановлення, зміцнення та підтримки партнерства та узгодження співпраці між бібліотеками різних країн, що впливає на розвиток світового бібліотечно-інформаційного поля та посилює професійний обмін між бібліотечними фахівцями.

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та їх вплив на бібліотечну роботу зміцнив міжнародні зв'язки між національними бібліотечними установами на різних континентах.

Зміни в соціальних і комунікаційних ролях бібліотек призводять до трансформації систем міжнародної бібліотечної комунікації та професійної комунікації. Південноафриканські вчені ставлять питання взаємодії на індивідуальному, інституційному та національному рівнях.

Взаємодія вітчизняних бібліотек з європейськими та американськими партнерами сприяє виникненню нових напрямів і створює умови для інтеграції бібліотек у єдиний світовий інформаційний простір.

В останні роки з метою зміцнення співпраці НТІ з бібліотечною сферою і розширення інформаційного простору постійно зміцнюється взаємний зв'язок вітчизняних та зарубіжних науково-технічних бібліотек. Крім традиційного бібліотечного співробітництва, координується просування інформаційних продуктів і послуг, онлайн-ресурсів європейських бібліотек-партнерів на український ринок з розвитком світової інформаційної цивілізації, в тому числі, завдяки результатам, отриманим за рахунок використання інформації і комунікаційних технологій. Користувачі мають можливість приєднатися до культурної спадщини (колективної пам'яті людства) світу чи Європи.

Світові досягнення в галузі інформаційних технологій дають можливість реалізувати стратегічну ініціативу, яка включає оцифрування накопичених

ресурсів, їх збереження та забезпечення відкритого інтегрованого доступу до повного розмаїття електронно розподілених ресурсів бібліотечних фондів.

Тому міжнародний бібліотечний простір характеризується розмаїттям організаційних форм бібліотечної діяльності та методів і напрямів міжнародної взаємодії, які створюють умови для інтеграції бібліотек у єдиний світовий інформаційний простір.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ МІЖНАРОДНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОЇ СПІВПРАЦІ

2.1. Еволюція системи сучасних бібліотечно-інформаційних комунікацій у контексті проблеми дослідження

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій неминуче впливає на суспільство в цілому та окремі сфери його діяльності – науку, культуру, освіту, виробництво. Тому бібліотека як соціальна структура не може залишатися незмінною без цього. Формування суспільства знань вимагає від бібліотек та інформаційно-комунікаційних систем переходу від традиційної моделі обслуговування, заснованої на представленні паперових носіїв, до моделі інформаційної магістралі, яка надає різноманітну мультимедійну інформацію, доступну за межами однієї бібліотеки. Практика цього періоду характеризувалася масовим впровадженням у бібліотечну роботу засобів телекомунікації, появою електронних повнотекстових видань, створенням власних електронних колекцій, розвитком корпоративних бібліотечних систем тощо. Наукові бібліотеки першими відчувають нові форми і засоби збирання, обробки, представлення та поширення знань, оскільки вони першими торкаються сфери їхньої діяльності.

Сьогодні накопичено достатньо матеріалу про діяльність бібліотек в електронному середовищі. Серед найважливіших робіт, пов’язаних із функціями та властивостями бібліотек у сучасних системах соціальної комунікації, варто відзначити публікації Б. Єлепова, М. Маклюена, А. Соколова та ін. Останнім часом відновився інтерес до розробки теоретичних аспектів соціальної комунікації як процесу формування, обробки та передачі документованих знань [33, с. 192]. Поява нової реальності впливає на всіх учасників комунікаційного ланцюга і призводить до серйозних ускладнень і змін у технологіях обміну інформацією. Завдяки електронному середовищу

формуються нові комунікаційні зв’язки: між авторами та користувачами, видавцями та користувачами, бібліотеками та користувачами.

Дослідники стверджують, що в новій моделі бібліотечно-інформаційної комунікації всі учасники комунікаційного ланцюга зберігаються та роблять відповідний внесок у систему:

– Автори, найняті видавцями, рецензовані, опубліковані та підготовлені до розповсюдження рукописи;

– Бібліотеки накопичують і зберігають бібліографічні знання та задовольняють інформаційні потреби;

– Інтернет-технології розширюють можливості і можливості авторів/користувачів, видавців і бібліотек, що робить системи більш чуйними [30, с. 56].

Реагентність, з одного боку, кардинально підвищує оперативність бібліотечно-інформаційних комунікацій (мережеві технології дають можливість упродовж кількох годин довести нову інформацію до світової спільноти), а з іншого – обумовлює появу в бібліотеках низки проблем, пов’язаних зі збором, опрацюванням, збереженням і багатоаспектним використанням електронної інформації.

Інтенсифікація глобалізаційних процесів та істотне зростання ролі інформаційно-комунікаційних технологій як каталізаторів соціально-економічних трансформацій обумовлює необхідність вирішення проблеми знаходження нового балансу інтересів усіх учасників системи документальних комунікацій. Назріла необхідність інших підходів, які змогли б задовольнити потреби одержання й поширення інформації за умов дотримання компромісу інтересів виробників, посередників і користувачів інформації та знань. Таким новим підходом стала концепція, що дістала назву «Ініціатива відкритих архівів». Відзначимо, що термін «архіви» в цій назві вживається у більш специфічному, ніж традиційне, прийняте в архівній справі, значенні: під «архівом» тут розуміється те, що зберігає джерела інформаційно-комунікаційних технологій у відкритому мережевому доступі [30, с. 57-58].

Упровадження «Ініціативи відкритих архівів» сприяє формуванню суспільства знань, надає можливості оперативного та безкоштовного доступу до новітніх результатів досліджень провідних наукових шкіл. Розміщуючи свої роботи у відкритих архівах, автори отримують свободу від комерційних видавництв, одержують можливість швидшого оповіщення наукової спільноти про досягнуті результати та оперативного закріплення своїх пріоритетів і підтримки наукового авторитету. Поряд із затвердженням етичних принципів у науці, у межах ініціативи розробляються й нові економічні моделі відкритих електронних публікацій.

Суть «Ініціативи відкритих архівів» полягає у протистоянні неоліберальній парадигмі «знання – це товар», яка заводить сферу соціальної (особливо наукової) комунікації в глухий кут, а також проти некомерційних принципів відкритого доступу для надання наукової діяльності широкому колу користувачів результати. Ініціатива відкритих архівів, раніше ідеологія відкритого програмного коду для цифрових продуктів, посилює цю ідеологію шляхом створення спеціальної публічної ліцензії на розповсюдження документації програм з відкритим кодом. Подальшим розвитком цієї ініціативи став «Відкритий контент», який виник у розвинених країнах як рух за колективне створення та поширення інтелектуальних продуктів (знань, інформації, ідей тощо). Він існує в Інтернет-середовищі у вигляді відкритих проектів: електронних енциклопедій і бібліотек, онлайн-журналів і книг, публічних сайтів, банків ідей, відкритих наукових видань, дискусійних форумів, відкритих освітніх і комунікаційних середовищ тощо. Учасники проекту використовують сучасні технології для створення цифрових продуктів знань на основі ідей співпраці та самоорганізації, вільної участі, інформації та знань як суспільного надбання [30, с. 59].

Інформація в електронній формі є «відкритим вмістом», якщо вона є у вільному доступі, а також захищена однією з ліцензій Public License або Creative Commons, що дозволяє розповсюдження та використання за певних умов. «Відкритий контент» – це поєднання спільного виробництва продуктів знань на основі некомерційної цінності; продуктів, створених і оприлюднених

на основі цього підходу (книги, статті, аудіо- та відеофайли тощо); культури, яка об'єднує учасників проекту (цінності), цілі та норми співпраці та самоорганізації). Масштаби та різноманіття форм дозволяють говорити про тенденцію, засновану на нових цінностях, методологіях та ідеологіях, нових методах і засобах організації виробництва та розповсюдження інформації та знань, нових способах вирішення існуючих правових проблем у сфері.

Сьогодні Інтернет переповнений проектами, що дотримуються ідеології «відкритого контенту». Їх учасники використовують сучасні цифрові технології для створення електронних інформаційних продуктів у різних сферах діяльності. Ці проекти будуються на загальнодоступній мережевій інфраструктурі та прагнуть зробити її більш функціональною, стандартизованою та придатною для вирішення складних завдань і професійного спілкування [30, с. 60].

На початку двадцять першого століття новою моделлю відкритого доступу зацікавилися приватний і неурядовий сектори, різні національні та міжнародні інституції тощо. Вона набула нового імпульсу з виходом так званої Будапештської ініціативи відкритого доступу (Budapest Open Access Initiative, 2002), згідно з якою «відкритий доступ» означає вільний доступ до всіх публікацій в Інтернеті; їх можна читати, завантажувати, копіювати, розповсюджувати, друкувати, досліджувати, додавати до повного тексту відповідних статей, використовувати для індексування, як введення даних у програмне забезпечення або для інших цілей без фінансових, юридичних і технічних перешкод, за винятком тих, що регулюються самим доступом до Інтернету. Єдиним обмеженням на відтворення та розповсюдження публікацій та єдиною умовою авторського права в цій сфері має бути право автора контролювати цілісність свого твору та обов'язкове цитування його імені при використанні та цитуванні твору [37, с. 124-125]. Окрім поняття Open Access Initiative (Ініціатива відкритого доступу), з початку XXI ст. використовується поняття Open Archives Initiative (Ініціатива відкритих архівів). У 2003 р. ряд дослідних організацій Німеччини, Угорщини, Італії, Китаю, Швейцарії, Норвегії та Франції підписали Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in

the Sciences and Humanities (Берлінська декларація відкритого доступу до наукових знань), у якій підтверджена їх прихильність Будапештській ініціативі відкритого доступу та підкреслена готовність до подальшого просування нової парадигми поширення інформації та знань для розвитку науки та суспільства.

Ініціативи відкритих архівів стають поширеними. У його межах було розроблено дві стратегії [5]:

– перша стратегія – Green Road – «самоархівування» (self-archiving);

– друга стратегія – Golden Road – журнали відкритого доступу (open access journals).

Перший – Green Road – де автори розміщують електронні версії своїх наукових результатів у загальнодоступних електронних архівах документації. Він об'єднує прихильників так званого «самоархівування», які підтримують прагнення дослідників публікувати свої роботи у відкритому доступі в Інтернеті (це не виключає їх паралельної публікації в традиційних виданнях). Першим і найвідомішим прикладом такої тактики є ArXiv. У 2013 році цей відкритий архів перевищив 1 мільйон документів, докорінно змінивши природу наукових публікацій. Це вважається першим кроком до серйозних змін у сфері наукової комунікації, згідно з якими контроль над процесом публікації здійснюватиметься виключно авторами.

Передумовою пропозиції щодо самоархівування є те, що автори статей, написаних у наукових цілях і опублікованих у професійних журналах, зацікавлені в максимальному поширенні результатів своїх досліджень. Століттями ціна друкованого твору була бар'єром між авторами та їхніми потенційними читачами через вартість їх виготовлення. Завдяки відкритому доступу до наукового матеріалу самоархівування дозволяє значно підвищити ефективність використання результатів наукових досліджень.

Архівні видання зберігаються переважно в тематичних або організаційних сховищах (архівах). Перші – це централізовані сервіси, які збирають публікації в окремих предметних галузях (ArXiv.org – фізика, математика та інформатика; BioMed Central – біологія та медицина; E-LIS – бібліотечні та інформаційні технології). Інституційні репозитарії підтримують організації, які архівують

матеріали, створені співробітниками цих організацій. Кожен репозиторій надає простий веб-інтерфейс для введення основних метаданих (ім'я автора, назва дослідження тощо) і завантаження електронних публікацій.

Асоціація наукових бібліотек створила SPARC – консорціум наукових публікацій і наукових ресурсів [5], головною метою якого є допомога науковим видавцям, товариствам і університетам у забезпеченні відкритого доступу. Альянс є результатом колективних дій невеликої кількості бібліотекарів і видавців, які вирішили змінити систему наукового видання, зосередившись на питаннях видання наукової, технічної та медичної літератури. У звіті SPARC розповідається про нові ініціативи в цій сфері, узагальнюється передовий досвід, надаються практичні поради бібліотекарям тощо.

Сьогодні SPARC включає майже тисячу наукових, університетських бібліотек і дослідницьких установ у Північній Америці, Великобританії, Європі, Азії та Австралії. Програма SPARC спрямована на створення видань, здатних конкурувати з дорогими науковими журналами. SPARC підтримує реалізацію проектів технологічних змін у процесах наукової комунікації та проектів інноваційних змін у бізнес-моделях для поширення знань.

Друга стратегія OA – Golden Road (Open Access Journals) – запуск нового покоління журналів, присвячених OA. Він розробляє альтернативні моделі публікації наукових публікацій, головним чином журналів і матеріалів конференцій, у межах своїх обмежень, де всі витрати несуть видавці, а публікації надаються у вільний доступ для кінцевих користувачів. Для фінансування моделей також використовуються гранти та кошти наукових організацій.

Найуспішнішою реалізацією колекцій Open Access Journal є проект Directory of Open Access Journals – DOAJ, який реалізує Бібліотека Лундського університету (Швеція) за фінансової підтримки Open Society Institute. Цілі проекту DOAJ – популяризація наукових журналів у відкритому доступі, підвищення їх впливу та розширення використання. Станом на середину 2013 року DOAJ містив понад 1 мільйон статей у 10 000 наукових журналах з усього світу різними мовами. Акцентуємо увагу на «Ініціативі відкритих архівів»

тому, що вони досить легко організовуються, відносно недорого коштують і найбільш ефективно та швидко впливають на розвиток науки та економіки. Відкритий архів – електронний репозиторій, що містить передані матеріали, які можуть включати вже опубліковані статті (постпринти), статті, ще неопубліковані (препринти), дисертації, підручники, методичні матеріали та будь-які інші матеріали, які їхні автори або організації, де вони працюють, бажають зробити загальнодоступними, усунувши всі фінансові й технічні бар'єри. Такі архіви організуються на засадах належності публікацій однієї організації, тематиці тощо.

Будь-який відкритий архів можна зосередити на забезпеченні глобальної сумісності за допомогою протоколу, розробленого міжнародним співтовариством, відомого як протокол ініціативи відкритих архівів для збору метаданих (OAI-PMH) [37, с.126].

Для розвитку наукових бібліотек особливої актуальності набувають зміни в системі наукової комунікації внаслідок розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Сучасна система наукової комунікації зародилася понад 300 років тому, коли швидкий розвиток науки вимагав створення установи, яка б надавала вченим інформацію про нові результати досліджень. У цьому середовищі потрібне не просто спілкування, а спілкування з метою оприлюднення результатів своїх наукових досліджень, міркувань, оцінок колег. Потреба наукової комунікації породила наукові журнали. Відтоді наукові журнали, як засіб потоку наукових знань, відіграють провідну роль у забезпеченні обміну інформацією між різними дисциплінами наукового співтовариства, утворюючи єдине комунікаційне середовище. Основна функція наукового журналу полягає в тому, що він є центром поширення інформації та місцем зберігання нових наукових ідей. Наприкінці XIX століття наукові журнали виходять на перше місце в комунікації науки, а книги в цій системі починають відігравати інтегруючу роль.

Електронні журнали стають все більш важливими в XXI столітті. Зазвичай їх публікує наукове співтовариство. Спосіб їх формування визначається змістом, тому всі електронні журнали висувають високі вимоги до якості

статей. Оригінальні електронні журнали соціально, комунікативно та економічно відрізняються від друкованих. Це професійне видання, організоване групою авторів з локальним або веб-доступом. Електронні журнали забезпечують швидкий доступ до інформації та забезпечують швидку публікацію статей. Це місце інтегрованої науково-технічної комунікації, де в одній системі працюють автори, редактори та видавці. Посилюється перехід від традиційних друкованих видань до інтернет-видань і поява суто електронних журналів.

В Україні найважливішим проєктом зі створення відкритої колекції журналів є «Українські наукові журнали» [19], який підтримується Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського. Станом на середину 2013 року збірник містив 800 тис. статей із 1800 журналів і збірників наукових праць.

В існуючій системі бібліографічного розповсюдження автор надсилає редактору журналу (видавництву) матеріал своєї інтелектуальної праці і водночас передає йому права подальшого використання цих матеріалів. Публікація з метою отримання прибутку створює перешкоди для доступу до інформації з використанням закону про авторське право. З автора, як правило, не стягується плата за наукові публікації: його дослідження здійснюються за кошти платників податків, тому обов'язок вченого звітувати перед суспільством, оприлюднюючи отримані результати. Варто підкреслити, що це не лише обов’язок, а й бажання самого вченого.

Дослідження британського проекту RoMEO підтверджує, що це бажання не є гіпотетичним. Під час опитування понад 500 науковців виявилося, що наукова спільнота, в першу чергу, звернула увагу на захист моральних прав авторів і вважала обмеження традиційного авторського права занадто надмірними. Інформація в Інтернеті є «відкритим вмістом», якщо вона є у вільному доступі, а також захищена однією з ліцензій GNU Open Public License або Creative Commons, що стосується її розповсюдження та використання. Під цим терміном розуміється все в цифровій формі, але не програмне

забезпечення, тобто текст, зображення, музика, відео та будь-яка їх комбінація [37, с. 127-128].

Продукти «відкритого контенту» захищені спеціальними ліцензіями, які відрізняються від традиційних авторських прав. У 1983 році був запущений проект GNU, в рамках якого була розроблена перша загальна публічна ліцензія GNU, що встановлює правила розповсюдження та використання програмного забезпечення з відкритим кодом [5]. Ці правила, засновані на дозволі, а не на забороні, називаються «copyleft». У майбутньому розробляються широкі громадські ліцензії, що охоплюють усі аспекти використання відкритого вмісту та враховують специфіку досягнень (ліцензія GNU, ліцензія відкритого вмісту, ліцензія відкритого видання, художня ліцензія тощо). Ідея полягає в тому, щоб надати авторам свободу вирішувати, що робити зі своїм доходом, а не авторським правом. Нагадування: передумова класичного закону про авторське право полягає в тому, що автор повинен робити все можливе, щоб захистити свій твір від посягань третьої сторони, і розглядати використання результатів як спосіб отримання вигоди. Багато авторів хотіли б більш гнучких прав, таких як розділення комерційного та некомерційного використання їхньої роботи.

Останнім часом все більшого поширення набули ліцензії Creative Commons [45]. За словами розробників, Creative Commons – це специфічний ліцензійний конструктор, і кожен автор має можливість вибрати той варіант, який йому подобається. Надсилання ліцензій Creative Commons у формі структурованих схем метаданих відносить їх до ширшої категорії юридичних метаданих (метаданих прав) і пропонує можливість автоматичної обробки цієї інформації. Деякі способи цієї обробки реалізовані і сьогодні. Введено в дію пошукову систему (http://search.creativecommons.org/), яка дозволяє вказати пошуковий запит залежно від використовуваного матеріалу.

Використання метаданих Creative Commons на рівні інституційних сховищ, що підтримуються бібліотеками, архівними установами, науково-освітніми центрами при формуванні їхніх електронних грантів, може мати вирішальний вплив на розподіл ліцензій Creative Commons. У згаданому проекті RoMEO, досліджуючи можливість використання ліцензій Creative

Commons для задоволення потреб наукової спільноти, автори проекту дійшли висновку про доцільність використання цих ліцензій для опису умов доступу до наукового матеріалу [45].

Важливими позитивами в цих випадках є широке використання обміну знаннями та доступність сервісів, розроблених для «непідготовлених» користувачів. Загалом, ліцензія Creative Commons – це інструмент, який активно розвивається та використовується. Він не суперечить авторському праву, а трансформує його і не перешкоджає вільному поширенню інформації. Відзначаючи, що Creative Commons став важливим кроком у вирішенні питань авторського права в електронному середовищі, необхідно підкреслити, що його рішення потребують подальшого розвитку.

У разі позитивної оцінки ліцензій Creative Commons слід зазначити, що їх поширення в українській частині глобальної комп'ютерної мережі є недостатнім. Національні бібліотеки, які сьогодні присутні в Інтернеті, повинні поширити інформацію про це та почати встановлювати належні ліцензії на сторінках своїх веб-сайтів.

Таким чином, прогалина, яка донедавна існувала між авторським правом і повною свободою дій, була заповнена Загальною публічною ліцензією та ліцензією Creative Commons, які, з одного боку, уможливили вільний потік і розвиток інформації та інших прав інтелектуальної власності, а з іншого - Надавати гнучкі можливості авторам обмежувати використання своїх результатів тим, що вони вважають за потрібне.

Бібліотеки найактивніше виступали на захист відкритого контенту, оскільки вільний доступ до інформації був одним із головних принципів їх діяльності. Таким чином, ці інституції розглядають еволюцію бібліотек та інформаційно-комунікаційних систем, перш за все з точки зору їх самоорганізації, щоб забезпечити доступ до всієї публічної інформації та знань.

Для вирішення цього питання скористаємося методологією системного аналізу, яка передбачає дослідження сфери бібліотек та поширення інформації не лише як самостійної структури, а як невід'ємної частини якоїсь більшої системи [45].

Для сфери бібліотечної та інформаційної діяльності структурою вищого рівня є суспільне надбання, тому для визначення напряму технологічних і структурних перетворень у цій сфері необхідно насамперед визначити тенденцію її розвитку. Сучасне суспільство часто трактують як інформаційне, яке зробило перший крок до суспільства знань. У цьому сенсі суспільство знань вважається вищою стадією інформаційного суспільства. Оскільки науковці, чиї дослідження призвели до поняття «суспільство знань», вкладали в нього різні значення, доцільно викласти їхні погляди.

У 1959 р. професор Гарвардського університету Д. Белл, якого вважають класиком соціології, під час виступу на міжнародному соціологічному семінарі в Зальцбурзі (Австрія) уперше використав термін «постіндустріальне суспільство» [1]. Ним визначався соціум, у якому індустріальний сектор втрачає провідну роль, а головною рушійною силою стають наукоємні (високі, тонкі) технології. Це визначення і сьогодні повністю відповідає реаліям – його можна вважати класичним. Префікс «пост» – припускає неоднозначність у разі тлумачення основної сутності суспільства. Конкретизацію цієї сутності зроблено П. Друкером, класиком менеджменту, професором ряду американських університетів і консультантом найбільших фірм США, який у 1966 р. увів у науковий обіг термін суспільство знань (knowledge society), що визначає тип економіки, у якій знання відіграють вирішальну роль, а їх виробництво стає джерелом розвитку [44].

На цьому тлі лише у 80-х роках цей термін з’явився в науковому контексті, повноцінно описуючи розвиток суспільства: у 1930-х роках у розвинутих країнах світу з’явилися такі наукомісткі галузі виробництва, як радіотехніка, в 1940-і роки – атомна техніка, 1950-ті – обчислювальна техніка, 1960-ті – ракетно-космічна техніка. Успіх мікроелектроніки в 1970-х роках (особливо винайдення мікропроцесора) призвів до появи персонального комп’ютера у 1980-х та Інтернету в 1990-х. Якщо ранні високі технології призвели до створення «острівців знань» у суспільстві, то сьогодні персональні комп’ютери та Інтернет призвели до лавини глобальних інформаційно-комунікаційних

технологій. Успіх у цій сфері був настільки приголомшливим, що популярна преса почала називати суспільство інформаційним.

Приділяючи належну увагу ролі та значенню ІКТ, слід зазначити, що вони не єдині наукомісткі галузі. Сьогодні розвинені країни все більше зосереджуються на нових галузях, таких як біотехнології, нанотехнології та когнітивні технології. Тому логічно запропонувати термін «суспільство знань», а не «інформаційне суспільство».

Природа того, що суспільство знань вимагає від усіх інституцій, зрозуміла з вищесказаного – вони повинні зосередитися на наукомістких технологіях. Для бібліотек цю ідеологію необхідно визначити як стратегічний напрям їхнього розвитку, а саме розробку та впровадження інтелектуальних технологій для бібліотек та інформаційних комунікацій [33, с. 35].

Слід зазначити, що бібліотеки завжди мали орієнтацію на наукоємні технології. Їх класичним прикладом є процес створення бібліографічної інформації. Детальні теоретичні дослідження, чітке визначення об’єктів і тем бібліографічних досліджень, методологій і основних бібліографічних категорій, а також важливі практики каталогізації призводять до того, що бібліографічна діяльність вважається рутинною. Але це наукова обробка літератури, синтез первинного аналізу інформації в бібліографічну інформацію, і тому однозначно слід вважати першим етапом наукоємної техніки, спрямованої на забезпечення сталого суспільства.

Процес створення абстрактної інформації є нетрадиційним для світових бібліотек, і її формування зазвичай відбувається в спеціально створених інформаційних центрах. Така ситуація виникає тому, що бібліотеки недооцінюють роль наукоємних технологій. Безперечно, доцільність оформляти посилання в рамках технічного циклу, інтегрованого з процесом каталогізації, який розглядається як єдине ціле для поглибленого аналізу та синтетичної обробки інформації. Тому необхідно позитивно оцінити український досвід створення національної довідкової системи наукової літератури, на основі якої виступили два головних науково-інформаційних

центри країни – Інститут проблем обліку інформації НАН України. України та Український інститут Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського.

Якщо конспектування можна вважати другим етапом наукової обробки документів, то третім етапом є підготовка оглядового аналітико-прогнозного матеріалу, переважно для використання органами державної влади та місцевого самоврядування. Бібліотека Конгресу досягла найбільшого успіху на цьому етапі впровадження, зосередившись із самого початку на наданні інформації для підтримки діяльності вищого законодавчого органу країни. У рамках цієї бібліотеки в 1912 році була створена Дослідницька служба, яка є багатопрофільним дослідницьким закладом із понад 800 висококваліфікованими співробітниками. Служба виконує три основні завдання: регулярно готує комюніке з політичних, економічних і наукових питань, готує оглядові матеріали на замовлення комітетів і підкомітетів Конгресу США, інформаційно підтримує обговорення в Конгресі чинного законодавства. Українські бібліотеки також досягли певних успіхів в інформаційному забезпеченні діяльності управлінської структури. Наприклад, у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського створено служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, а в більшості обласних загальнодержавних бібліотек є відділи підготовки відповідних матеріалів для обласних та міських державних адміністрацій [33, с. 36].

Наступний четвертий етап інтелектуальної обробки документів тісно пов'язаний з комп'ютерними технологіями, оскільки для його реалізації необхідні електронні інформаційні ресурси та потужні обчислювальні потужності. Йдеться про додаткові бібліографічні, інформаційні та наукометричні дослідження в сховищах інформації для встановлення кількісних закономірностей у бібліотечно-бібліографічній діяльності та в процесах наукової комунікації з метою оптимізації поширення бібліотеки та інформації. Прикладами інтелектуальних завдань на цьому етапі можуть бути контент-аналіз (якісно-кількісний підхід до вивчення документів, включаючи кількісну обробку тексту та подальшу інтерпретацію результатів),

кластеризація (виявлення компактних кластерів документів, мають подібні, раніше не визначені характеристики), процедури встановлення нових схем класифікації тощо. У цьому напрямку спостерігається тенденція до зростання. Можна говорити про певні досягнення, хоча ці технології ще недостатньо використовуються у щоденній практиці бібліотек [20, с.148].

Технічний цикл, що включає бібліографування, реферування, підготовку інформаційно-аналітичних і прогнозних матеріалів, проведення бібліографічних, інформаційних і наукометричних досліджень, є необхідною передумовою досягнення основних кінцевих результатів бібліотечно-інформаційної діяльності XXI століття.

Четвертий і п'ятий етапи інтелектуальної обробки масивів документів мають багато спільного, головним чином з точки зору комп'ютерів і технологій. Однак між ними є принципова відмінність. Бібліографічні, інформаційні та наукометричні дослідження спрямовані на підвищення якості роботи бібліотек та поширення інформації. П’ятий етап зосереджений на створенні бібліотек у стінах наукових установ, які забезпечать доступ до теоретичних і прикладних результатів у всіх галузях знань. Сьогодні бібліотека ще не реалізувала цей етап і ведуться окремі дослідження та експерименти.

Тому в умовах переходу від індустріального суспільства до суспільства знань бібліотеки повинні опанувати повний технологічний цикл, що охоплює всі наукомісткі процеси обробки масивів документів: починаючи з бібліографії і закінчуючи вилученням з неї нових знань, бази даних. Це вирішальна ідеологія його розвитку і водночас неодмінна умова його існування, інакше у двадцять першому столітті. Збірка просто стане бібліотечним музеєм [20, с. 149].

Функціональна трансформація бібліотек та інформаційно-комунікаційних систем призведе до структурних змін бібліотек. Сьогодні його модель є класичною і складається з чотирьох елементів: фінансування, матеріально-технічна база, користувачі та бібліотекарі. Передові технології отримання нових знань нададуть бібліотекам важливі функції як наукових установ і центрів аналізу інформації. Інтелектуальні технології виробництва знань

вимагають кадрової підтримки, що принципово посилить освітній фокус у бібліотечній діяльності, оскільки якісний доступ до спеціалістів у цій галузі буде можливий лише за участі та на базі бібліотечного навчання та підвищення кваліфікації. Використання інноваційних форм безперервної освіти призведе до появи дослідницьких університетських бібліотек у концептуальній моделі. Нарешті, поєднання бібліотек та інформаційних технологій із традиційною функцією бібліотек як культурних центрів для виробництва гуманітарно-орієнтованих знань продиктує необхідність доповнити цю модель установами культури.

Тому розвиток бібліотек та інформаційно-комунікаційних систем має бути спрямований на вирішення завдань у двох аспектах, серед яких:

– технічно – розширити функції бібліотеки, створивши в бібліотеці технічний цикл, який інтегрується із зовнішнім середовищем для обробки потоку бібліографічної інформації: від списку літератури до відбору нових знань з інформаційної бази та надання їх користувачам;

– за структурою – бібліотека розвивається як інтегрований бібліотечно-науковий, інформаційно-аналітичний та культурний центр.

2.2. Участь Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в міжнародній бібліотечній кооперації

Після розпаду Радянського Союзу бібліотечна галузь у колишніх радянських республіках пережила важкі часи в період драматичних геополітичних та економічних змін. Існує об’єктивна потреба у створенні професійного об’єднання на нових засадах, адже лише завдяки співпраці бібліотеки незалежних держав зможуть вирішити багато однотипних завдань, спрямованих на створення єдиного інформаційного простору співдружності.

Варто зазначити, що досвід такої бібліотечно-інституційної взаємодії був накопичений ще в СРСР, де Всесоюзна рада бібліотек, виконуючи роль дорадчого органу для представників бібліотек різних відомств, організувала їх взаємодію з метою вирішення важливих концептуальних питань.

У 1992 році за участю національних і регіональних бібліотек СНД було засновано Бібліотечну асамблею Євразії, основною метою якої було створення єдиного пострадянського простору інформаційної, бібліотечної та соціокультурної діяльності. БАЄ заснували вісім національних бібліотек Співдружності Незалежних Держав. Членами асоціації від України є Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського та національна установа «Національна парламентська бібліотека України».

Основними завданнями Генеральної Асамблеї є посилення зусиль щодо збереження та розвитку бібліотек і загально інформаційних просторів, національної історико-культурної спадщини, забезпечення доступності бібліотечних фондів, у тому числі електронних баз даних бібліотек і каталогів, взаємозбагачення культури та бібліотек. Соціальний захист і підтримка бібліотечних працівників і громадських об'єднань, сприяння дотриманню високих стандартів бібліотечно-інформаційного обслуговування, розвиток міжнародних зв'язків між бібліотечними, інформаційними, книговидавничими, архівними, музейними та іншими організаціями і установами, збереження культурно-історичної спадщини.

За час свого існування БАЄ сприяла єдності національної бібліотечної спільноти Співдружності, координуючи дії, спрямовані на інтеграцію бібліотек та побудову єдиного бібліотечно-інформаційного простору. Одним із основних напрямків взаємодії учасників асамблеї є розробка та реалізація спільних програм і проектів. Це, зокрема, законодавча програма, інтеграція у сферах обміну інформаційними ресурсами та документами, освіти та підготовки кадрів, пам’ять націй, система ІВА для держав-учасниць Співдружності тощо.

Одним із найважливіших напрямів діяльності під егідою БАЄ є створення єдиного законодавчого простору, моделей і рекомендованих правових актів, тобто формування єдиного правового поля діяльності бібліотек Співдружності. Національна бібліотека розробила модель для національних бібліотек СНД [83, с. 73]. У ньому поєднані модельні бібліотечні закони, різні типи і види бібліотечних організацій, запропоновано систематику бібліотечної справи, принципи національної політики та роль громадських організацій. Оскільки

проблеми бібліотек в добу глобалізації та інформатизації є універсальними, враховуючи всі особливості національних і національних культур, законодавча діяльність національних бібліотек-учасниць асамблеї сприяє розвитку процесу взаємодії та співробітництва країн у галузі бібліотек, країн та реалізації міждержавної культурної та бібліотечної політики, охорони світової та національної історико-культурної спадщини, орієнтації бібліотек на інноваційний розвиток, використання нових засобів інформаційних технологій і телекомунікацій. У 2008 році на тринадцятому пленарному засіданні Міжпарламентської асамблеї держав-учасниць СНД був затверджений новий Кодекс бібліотек (зі змінами та доповненнями) (НБУВ багато років брала активну участь у підготовці нової редакції).

Слід зазначити, що вільний доступ до інформації та обмін думками залежать від результатів узгодженої міждержавної політики у сфері бібліотечної справи, яка сприяє розвитку інтелектуального потенціалу особистості та суспільства в цілому.

Найпопулярнішим напрямком діяльності Національної бібліотеки – учасників асамблеї є спільна діяльність з інтеграції створених ними ресурсів та організації їх спільного використання. Асоціація систематично та постійно ініціює та реалізує проекти у сфері формування та використання інформаційних ресурсів. Слід зазначити, що партнерські стосунки між національними бібліотеками Співдружності дозволили використовувати як усталені форми взаємодії, так і створювати та реалізовувати нові спільні проекти [83, с. 74-75].

Одним із найскладніших проектів є міждержавний проект «Купол співдружності: бібліотеки», який охоплює декілька напрямів спільної діяльності національних бібліотек, до яких активно залучаються бібліотеки України. Метою проекту є створення єдиного інформаційного простору у сферах науки, освіти та культури, сприяння процесу міжнародного культурного збагачення та інтеграції.

Реалізація проекту «Купол співдружності: бібліотеки» базується на принципі інтеграції та вільного доступу до інформації для всіх категорій користувачів в умовах мовного та культурного розмаїття країн СНД.

Міждержавний проект координується Комітетом з питань культурного співробітництва держав-учасниць СНД. Основними суб'єктами є: національні органи управління у сфері культури держав-учасниць СНД, робоча група з питань культурної політики Комітету з питань культурного співробітництва держав-учасниць СНД, Національна бібліотека співдружності.

Учасниками проекту є й національні бібліотеки України. Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського представлено в проекті три історико-культурні пам’ятки із своїх фондів: «Київські глаголичні листки» (IX-X ст.), «Апостол» (1574), «Кобзар» Т. Шевченка (1840), фахівцями бібліотеки підготовлено для «Золотої колекції Євразії» та найближчим часом буде представлено на її сайті 26 документів, серед яких: «Евангелие апракос полный (Оршанское Евангелие). 2 пол. XIII в.», «Служебник и Требник Петра Могилы. 1632 г.», «Рукописные автографы А.Веделя. 1796-1798 гг.», «Апостол» (Львов: Типография И.Федорова, 1574), «Острожская Библия» (Острог: И.Федоров, 1581) та інші унікальні документи.

Національна парламентська бібліотека України, яка активно долучилася до реалізації проекту, сформувала електронну бібліотеку «Українська культура», яка тісно пов’язана з «Євразійською золотою колекцією», адже саме через неї користувачі можуть отримати доступ до інформації про українську культуру та мистецтво, про стан, тенденції та інновації, а також національну політику в цих сферах [83, с.76].

Виходячи з національних культурних прагнень розвитку культурних традицій і зв’язків, взаємовпливу та взаємопроникнення, безперебійно реалізується проект створення бібліотечно-інформаційного простору на базі прикордонної бібліотечної співдружності. Публічні бібліотеки України в прикордонних регіонах – Вінницькій, Волинській, Донецькій, Київській, Луганській, Одеській, Рівненській, Сумській, Харківській, Чернігівській – це зона взаємодії дружніх прикордонних бібліотек. Реалізовано потужні спільні проекти зі створення електронних краєзнавчих бібліотек, електронних каталогів, підготовки бібліографічних видань, обміну експертами.

Інтерактивний досвід прикордонних бібліотек, які беруть участь у зазначених проектах, обговорюється на науково-практичних зустрічах та семінарах.

Обмін професійним досвідом є важливою частиною взаємодії між бібліотекарями бібліотек-учасниць БАЄ, а підвищення кваліфікації залишається пріоритетним напрямком діяльності асоціації, незважаючи на відсутність належного фінансування, що з кожним роком стає все важчим через професійний обмін. Бібліотеки України активно долучаються до реалізації цього напрямку співпраці. НБУВ та НПБУ взяли участь у роботі Міжнародного науково-практичного симпозіуму «Індикатори діяльності національних бібліотек країн СНД» (листопад 2009 р.). Актуальність такої діяльності пов'язана з інтеграцією національних бібліотек країн СНД у світовий інформаційний простір, у якому національні бібліотеки країн СНД мають адаптувати до своєї діяльності індикатори, розроблені Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO). Мета цього заходу – перевірити на практиці рівень національних бібліотек СНД.

Фахівці бібліотеки обговорили окремі питання щодо аналізу національної статистики відповідно до міжнародних вимог, вибору раціональних методів адаптації статистичних показників, що використовуються в роботі національних бібліотек, до стандартів центральних банків, підвищення ефективності діяльності національних бібліотек; рекомендація стандарту ISO 11 620 «Індикатори бібліотечної діяльності» у впровадженні нових показників бібліотечної статистики та практичний курс для тестування стандартизованих показників [6, с. 45-46].

Слід зазначити, що цей та подібні заходи, організовані БАЄ для Національної бібліотечної системи співдружності, сприяли кращому розумінню міжнародних стандартів у сфері бібліотечного менеджменту, їх впровадження в систему бібліотечної звітності співдружності націй, уніфікації показників діяльності бібліотек-членів асоціації та розробити єдину бібліотечну політику в галузі оцінки діяльності національних бібліотек.

Вирішення проблеми охорони української історико-культурної спадщини має свої особливості. Постановою Кабінету Міністрів України від 15 вересня

1999 р. № 1716 затверджено Програму охорони фондів бібліотек і архівів на 2000-2005 рр., якою було передбачено лише третину коштів (ці кошти були спрямовані на спеціальне обладнання для оцифрування документів, закуплених для кількох провідних бібліотек). Інші завдання, передбачені визначеним державним цільовим планом, не виконано, а тому не вирішено питання фінансування бібліотек.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського має переважну більшість унікальних фондів, що становлять історико-культурну спадщину, і має найбільшу серед національних бібліотек кількість спеціалістів, які працюють з такими фондами, але координатор програми не був обраний. Проте НБУВ є неформальним лідером і науково-методичним центром у його реалізації. На жаль, в Україні книжкові пам’ятки досі залишаються необлікованими (не створено відповідного державного реєстру, який має бути складовою частиною Державного реєстру національного культурного надбання).

Попередні спроби вирішити ці проблеми на державному рівні виявилися недостатніми. Бібліотеки України недостатньо укомплектовані кваліфікованими науковцями – фахівцями з книжкової пам’ятки, за винятком Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, проф. Г. Ковальчука. Експертиза книжкових пам’яток потребує науково-методичних розробок щодо їх ідентифікації та поводження з ними. Технічний аспект збереження пам’яток також вимагає їх оцифрування за допомогою спеціальних технічних засобів, що потребує відповідної підготовки персоналу та програмного забезпечення.

Накопичення та загострення всіх вищезазначених проблем збереження фонду в сучасних бібліотеках України зумовлено відсутністю державної підтримки, що проявляється в: хронічному недофінансуванні бібліотек, переважно в частині витрат на розвиток, внаслідок чого більшість бібліотек є технічно відстала, не вистачає кваліфікованих кадрів, особливо знавців книжкових пам’яток та оцифрування бібліотечних фондів. Тому проблема збереження бібліотечних фондів потребує особливої роботи на державному рівні, яка має знайти відображення у розробці та реалізації окремих державних

цільових планів. Розроблено та обговорено на порталі Мінкультури України (mincult.kmu.gov.ua) проект Плану охорони бібліотечних фондів Національної бібліотеки до 2020 року.

Міжнародна міжбібліотечна діяльність Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій – член Міжнародної асоціації академій наук. Прикладом тривалої міжнародної міжбібліотечної взаємодії є діяльність Ради директорів наукових бібліотек і центрів наукової інформації Академії наук, яка діє при Міжнародній асоціації академій наук – міжнародній неурядовій організації, що об'єднує Академії наук вирішувати найважливіші наукові проблеми на багатосторонній проблемній основі, а саме: збереження історично сформованих і розвиток нових творчих зв'язків між ученими [6, с. 48-49].

Угоду про створення МААН було підписано уповноваженими делегаціями національних академій наук 15 країн Європи та Азії на установчих зборах в Інституті теоретичної фізики АН України (Київ, 23 вересня 1993 р.). На правах дійсних членів її президентом обрано академіка НАН України Б. Патона. У травні 1994 р. асоціація була офіційно визнана Українською державою та підтримала розміщення штаб-квартири МААН у Києві.

З моменту заснування МААН її діяльність спрямована на відновлення та поглиблення зв'язків між науковцями, збереження та розвиток наукового потенціалу, особливо у фундаментальних науках, поглиблення зв'язків між науковцями країн СНД, інтеграцію науки та освіти, підготовку наукових кадрів, створення умов для запитуваності наукових досягнень і нарощування внеску науки в соціально-економічний розвиток держав-учасниць співдружності [20, с. 148-149].

Серед пріоритетних завдань Національної академії наук варто виділити організацію обміну науковими та інформаційними ресурсами. Це питання відображено в ряді рішень і постанов Ради: «Про безвалютний обмін науково-друкованої продукції» (№ 8 від 17.11.1993 р.), «Про розширення обміну інформацією між Академією наук – член Комітету Академії наук» (17 листопада 1995 р.), «Про розвиток інформаційного обміну між бібліотеками національних академій наук» (№ 43, 12 жовтня 1996 р.), «Підготовка

пропозицій щодо створення мережевих бібліотек. Електронні бібліотеки наукових журналів» (№ 44 від 12 жовтня 1996 р.) та ін.

Для вирішення поставлених завдань і координації діяльності рада МААН створила, на правах секції асоціації, Раду директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів МААН [25, с.41]. Питанням розроблення програми і механізмів обміну інформацією була присвячена робоча нарада директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів МААН, організована відповідно до постанови НАН України про заходи Академії наук України з реалізації рішень ради МААН (№ 300 від 22.11.1995 р.) на базі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Підсумковий документ наради узагальнив пропозиції учасників щодо розвитку обміну інформаційними ресурсами між академіями наук – членами асоціації та визначив стратегічні напрями діяльності в бібліотечно-інформаційній сфері академій наук країн співдружності. Головою ради було обрано генерального директора НБУВ О. Онищенка, а базовою організацією визначено НБУВ.

Робоча конференція сформулювала основні напрями та стратегію діяльності Ради з інтеграції інформаційно-бібліотечних ресурсів, які були вписані в Положення про Раду директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів національних академій наук при Міжнародній асоціації академій наук (МААН) (№ 56 від 19.12.1997 р.).

Основною організаційною формою роботи ради є щорічні засідання, які традиційно відбуваються у рамках міжнародних наукових конференцій НБУВ. Інформація про роботу міжнародних конференцій і засідань Ради директорів щороку друкувалася у № 6 «Бібліотечного вісника» [6, с. 44-45]. Спочатку, за рішенням ради МААН, видавався інформаційний бюлетень Ради директорів. Але оскільки цієї оперативної інформації було недостатньо для систематичного професійного спілкування фахівців, у 2000 р. Рада директорів прийняла рішення про видання науково-практичного і теоретичного збірника «Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития». Він виходить щорічно, як видання, що продовжується.

На сьогодні до бібліотеки надійшло 11 номерів журналу. З 2011 р. збірник має статус науково-практичного видання. Матеріали збірника розміщено на сайті НБУВ та у спеціальній міжнародній базі даних «Бібліотечна справа та інформаційне обслуговування». На сторінках видання висвітлюються питання, найбільш актуальні для роботи наукових бібліотек, важливі події в житті бібліотечної спільноти в цілому, питання, що потребують обговорення, дискусії та виважених рішень. Збірник має досить широке коло авторів, які реагують на актуальні теми, особливо пов'язані з інформатизацією бібліотек, впровадженням сучасних інформаційних технологій, появою нових продуктів і послуг у бібліотечному обслуговуванні [6, с. 46-47].

Одним із основних напрямків діяльності Ради є міжнародний книгообмін. Як основна організація Ради, НБУВ завжди є лідером і координатором у процесі міжбібліотечної взаємодії. Кількість видань, які бібліотека передає партнерам шляхом обміну, перевищує кількість видань, які вона отримує щороку. Наприклад, у 2001-2006 рр. академіям наук Співдружності було передано 28 тис. видань НАН України (у тому числі 24 тис. наукових журналів) і отримано 10 тис. видань. У 2006-2010 рр. НБУ відправив партнерам по книгообміну 18 тис. грн., а отримав 10 тис. грн. [30, с. 55].

У 2012 р. бібліотекам академій наук – членам МААН було направлено 1859 пр. (55 пр. книг і 1804 пр. періодичних видань НАН України), отримано 2351 пр. (163 пр. – книг, 2188 пр. – періодичних видань).

Крім традиційного книгообміну, НБУВ, як базова організація ради, передає літературу бібліотекам-членам МААН у зв'язку з ювілейними датами й урочистими подіями. Національній бібліотеці Казахстану НБУВ у 2010 р. передала понад 50 пр. нових видань з історії та громадсько-політичного життя України для організації виставки літератури «Путь в Европу, путь в цивилизацию», приуроченої до саміту ОБСЕ. Академічній бібліотеці Латвії у 2011 р. НБУВ передала понад 170 пр. нових видань для організації виставки літератури про Україну.

Триває робота ЛННБ ім. В. Стефаника у межах Угоди про реалізацію документно-інформаційного проекту щодо культурної спадщини українського

та польського народів, метою якого є оцифрування архівних документів і матеріалів, які зберігаються у відділі рукописів бібліотеки. Результатом співпраці з Digital-Center та Суперкомп'ютерним і мережевим Центром м. Познань стало приєднання ЛННБ до мережі польських цифрових бібліотек dLibra.

У 2013 р. НБУВ завершено проект «Міжнародний зведений каталог-репертуар української книги», який містить інформацію про україномовну книгу у фондах понад 200 зарубіжних бібліотек і міжнародних інформаційних центрів.

Відділ національної бібліографії координує роботу зі створення зведеного каталогу-репертуару україномовної книги (1798-1923) з бібліотечними установами НАН України.

Важливим напрямком діяльності бібліотек – членів Ради – є вивчення спадщини та повернення в науковий обіг імен багатьох видатних учених. Бібліотеки академій створюють бази даних, проводять різноманітні масові заходи, присвячені діяльності відомих вчених, публікують матеріали, що висвітлюють їхні життєві шляхи та наукові досягнення (бібліографічні покажчики, біологічні бібліографії).

До 150-річчя з дня народження В. Вернадського проведено XXIII ювілейні читання та урочисте засідання вченої ради НБУВ. До цієї знаменної дати установами НАН України було підготовлено видання «Вибрані праці академіка В. І. Вернадського» у 10 томах і 15 книгах. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського створила електронний архів спадщини геніального вченого та інформації про нього – «Електронний архів та бібліотека В.І.Вернадського», де в систематизованому вигляді представлено електронні ресурси праць ученого, досліджень окремих періодів його життя та творчості; документів, пов'язаних зі створенням НАН України та НБУВ; листування, у т.ч. інтерактивна карта пам'ятних місць з фотографіями місцевостей, будівель, де Володимир Іванович працював; пам'ятних табличок В. Вернадському в різних містах і місцевостях України; організацій, названих його ім'ям; великий фотоархів і відеофільми.

Бібліотеки та інформаційні центри – члени МААН розпочали роботу з підготовки видань та організації заходів з відзначення 200-річчя від дня народження Т.Шевченка. НБУВ як базова організація Ради директорів – членів МААН накопичила значний досвід роботи з підготовки книг про всесвітньо відомих учених. Ці видання містять велику кількість документів і матеріалів, узагальнюючі нариси про їх діяльність і творчі зв'язки, бібліографії праць, хронологію подій, листування з видатними особистостями, експозиційний матеріал.

Бібліотеки та інформаційні установи приділяють особливу увагу дослідженням у приватних колекціях (кабінетах) науковців, що перебувають у їхніх фондах. Такі дослідження могли б не тільки розкрити багатогранність тієї чи іншої особистості, а й відстежити розвиток окремої наукової дисципліни, сформувати більш чітку картину епохи та її найвідоміших представників.

Ведуться постійні міжнародні дискусії щодо формування єдиного науково-інформаційного простору, оптимальної організації академічного науково-інформаційного забезпечення, створення правових, економічних, науково-технічних умов для обмін інформацією тощо. Бібліотеки національних академій Співдружності мають багато спільного, їм вдається не лише підтримувати, а й збагачувати творчі зв'язки, особливо в плані створення єдиного бібліотечно-інформаційного простору, заснованого на взаємоповазі, дружбі, співпраці, професійному братерстві. А консолідуючу роль у цьому процесі успішно виконує Рада директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів МААН.

Висновки до другого розділу

Бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій неминуче впливає на суспільство в цілому та окремі сфери його діяльності – науку, культуру, освіту, виробництво. Тому бібліотека як соціальна структура не може залишатися незмінною без цього. Формування суспільства знань вимагає від бібліотечно-інформаційної системи перетворення традиційної моделі

обслуговування, заснованої на представленні паперових медіа-файлів, до моделі інформаційної магістралі, яка надає різноманітну мультимедійну інформацію доступну за межами однієї бібліотеки. Практики цього періоду характеризуються масовим впровадженням у бібліотечну роботу засобів телекомунікації, появою електронних повнотекстових видань, створенням власних електронних колекцій, розвитком корпоративних бібліотечних систем тощо. Наукові бібліотеки першими відчувають нові форми і засоби збирання, обробки, демонстрації та поширення знань, оскільки вони першими торкаються сфери їхньої діяльності.

Інтенсифікація процесу глобалізації та помітне підвищення ролі інформаційно-комунікаційних технологій як каталізаторів соціально-економічних перетворень зумовлюють необхідність вирішення проблеми пошуку нового балансу інтересів усіх учасників системи документної комунікації. Необхідні інші підходи, щоб задовольнити потребу в отриманні та поширенні інформації, дотримуючись компромісу інтересів виробників, посередників і користувачів інформації та знань. Цей новий підхід став концепцією під назвою «Ініціатива відкритих архівів». Слід зазначити, що термін «архіви» в цій назві має більш специфічне значення, ніж традиційна термінологія, яка використовується в галузі архівів: «архіви» тут стосуються збереження джерел інформації та комунікаційних технологій у відкритому доступі до мережі.

Сьогодні Інтернет переповнений проектами, що дотримуються ідеології «відкритого контенту». Їх учасники використовують сучасні цифрові технології для створення електронних інформаційних продуктів у різних сферах діяльності. Ці проекти базуються на загальнодоступній мережевій інфраструктурі та прагнуть зробити її більш функціональною, стандартизованою, придатною для вирішення складних завдань і професійного спілкування [30, с. 60].

Слід зазначити, що бібліотеки завжди мали орієнтацію на наукоємні технології. Їх класичним прикладом є процес створення бібліографічної інформації. Детальні теоретичні дослідження, чітке визначення об’єктів і тем

бібліографічних досліджень, методологій і основних бібліографічних категорій, а також важливі практики каталогізації призводять до того, що бібліографічна діяльність вважається рутинною. Однак це бібліографічний процес, який синтезує аналіз первинної інформації в бібліографічну інформацію, тому його безперечно слід вважати першим етапом наукоємної техніки, спрямованої на інформування про сталий розвиток суспільства.

Процес створення абстрактної інформації є нетрадиційним для світових бібліотек, і її формування зазвичай відбувається в спеціально створених інформаційних центрах. Така ситуація виникає тому, що бібліотеки недооцінюють роль наукоємних технологій. Безперечно, доцільність оформляти посилання в рамках технічного циклу, інтегрованого з процесом каталогізації, який розглядається як єдине ціле для поглибленого аналізу та синтетичної обробки інформації. Тому слід позитивно оцінити досвід України зі створення на цій базі національної системи реферування наукової літератури, що була започаткована двома провідними науково-інформаційними центрами держави – Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України та Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського.

РОЗДІЛ 3
ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ В ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1. Кооперація бібліотечних установ як спосіб оптимізації використання глобальних інформаційних ресурсів

Важливою частиною будь-якої інформаційної інфраструктури є не тільки технології передачі інформації, а й самі інформаційні ресурси та їх виробництво, збір, організація та представлення; повсюдний і постійний доступ до повного, але в той же час не надлишковий через інформаційний шум, для їх пошук надає чіткі та перевірені механізми, які забезпечують добре розвинену систему каталогізації та категоризації інформації, а також інформаційні послуги в системі та формі, які перевірені протягом багатьох років. Іншою важливою вимогою до інформаційної інфраструктури, покликаної забезпечити успішне вирішення проблем інформатизації суспільства, є її стабільність і довговічність. Фахівці дійшли висновку, що лише добре розвинена інтегрована система соціальних інститутів може забезпечити виробництво інформаційно-знаннєвих ресурсів, вільний доступ до них, ефективність їх пошуку та оцінку актуальності їх результатів [29, с. 2].

Звідси і модний тренд початку двадцять першого століття. Ним стає розширення світового інформаційного простору та формування нового інформаційного порядку, що відкриває можливість необмеженого інтерактивного обміну інформацією в глобальному масштабі.

У цьому контексті можна сказати, що сьогодні ми маємо справу з новими інтеграційними тенденціями, зумовленими процесом глобалізації. У той же час варто враховувати перекриття цих визначальних рис розвитку XXI століття. Про психологічні особливості та історичний досвід українців. Не вдаючись до глибоких історичних аналогій, зосередимося на характерних рисах українського кооперативного руху другої половини XIX ст., який принципово відрізнявся від інших великих економічних процесів у світовій історії тим, що

мав свідомий і цілеспрямований стрижневий характер, коли виникає суспільний намір, свідоме бажання економічних, соціальних і культурних змін. Беззаперечним є ідеалістичний характер кооперативного руху, оскільки його організатори вважали, що нова форма господарювання приведе до загальної злагоди та розв'язання багатьох соціальних протиріч. Українська кооперація зародилася в період активного національно-культурного відродження. Завдяки ідейній орієнтації його лідерів кооперативний рух був увібраний у національну свідомість.

Тож сплав ідей – культури, науки, світогляду – має в Україні досить давню історію. Сьогодні основою кооперативного мислення є формування нової культури – інформатизації, нової етики – етики віртуального спілкування, нових знань і навичок. Зазначені вище критерії визначають важливість бібліотек у забезпеченні рівного доступу до інформації в усіх сферах людської діяльності, які забезпечують сучасні технології, а відтак у розбудові інформаційного суспільства та глобального інформаційного простору. Водночас бібліотечний простір, як невід'ємна частина інформації та науки, має свої корені об'єднавчих тенденцій. Тут варто нагадати, що якщо про формування глобального мережевого суспільства соціологи заговорили лише нещодавно, особливо стосовно роботи М. Кастельса [3], то мережева структура обміну між науковцями в контексті створення та розширення наукових знань набагато більш ранніх знань [29, с. 3-4]. З 17 ст. наука задумана як «відкрита» комунікаційна система, заснована на поширенні ідей і результатів досліджень, що дозволяє їх обмірковувати, критикувати та обговорювати без обмежень. У науці існують механізми, що забезпечують обмін думками, загальнодоступність результатів дослідження незалежно від місця і часу (принципи, що лежать в основі цих механізмів, були сформульовані Р. Мертоном у концепції наукового духу). Подібним механізмом є організована система наукової комунікації, яка виконує певні функції (наприклад, розподіл, доступ, збереження) і функціонує як соціальна система, оскільки ті, хто виключений із системи комунікації, не можуть бути членами наукової спільноти. До цього все ще існували практики особистого мережевого наукового спілкування, що ґрунтувалися на багатьох

подорожах і особистих зустрічах, лекціях, листуванні [29, с. 5]. Концепція розвитку наукової думки як мережі взаємодій і конкурентної боротьби знаходить свій сучасний розквіт у творчості Р. Коллінза. Згідно з цією концепцією, інституційна організація науки, багатопарадигмальність багатьох дисциплін, «заґрунтованість» досліджень наукових шкіл, мережа взаємозв'язків зумовлюють проблематичність наукової комунікації як системи [46].

Тому роль бібліотечних закладів є значною через їх традиційно значний вплив на масову інформацію, їх демократичність і відкритість – здатність забезпечити вільний доступ до сучасних інформаційних ресурсів практично всім групам населення, наявність жорсткої організаційної структури та матеріальної бази. Брати участь в роботі інформаційно-аналітичного центру бібліотеки з метою сприяння різноманітним суспільним і державним установам ефективно використовувати інформацію [7]. На відміну від інших систем і структур інформаційного обслуговування суспільства, бібліотеки зберігають у своїх фондах практично всі види інформації (науково-технічну, економічну, науково-пізнавальну, видовищну та ін.) населення, у наданні допомоги бере участь інформаційно-аналітичний центр бібліотеки, різні соціальні та державні інститути для ефективного використання інформації [45].

Бібліотеки мають найрозвиненішу інфраструктуру та найдемократичнішу форму інформаційного обслуговування, доступну для всіх громадян практично в будь-якому куточку країни.

Ці тенденції висвітлюють провідні бібліотекарі. Зокрема, за словами Генерального секретаря ІФЛА Р. Шимона, хоча більшість інформації доступна на кожному столі через комп'ютер, підключений до Інтернету, значна частина цієї інформації є невірною та заплутаною. У деяких випадках це просто небезпечно. Багато інформації доступні лише за окрему плату. Тому користувачі повинні отримувати доступ до матеріалів за допомогою бібліотек, які мають досвідчених фахівців для ефективного пошуку, які можуть ідентифікувати автентичні сайти та отримувати платні ресурси за допомогою ліцензій» [45].

Крім того, важливими конкурентними перевагами бібліотек є систематичність, базовість і науковість, які визначають авторитет бібліотечних установ гарантувати користувачам якість своїх інформаційних продуктів. Ще однією важливою ознакою інституційної діяльності бібліотек є їх самостійність, що надає сучасним бібліотекам статус спеціаліста. Бібліотеки поступово стають системною частиною соціальної та культурної інфраструктури, формуючи навколо себе особливе середовище культурного та інформаційного обміну.

Таким чином, сучасна бібліотека виступає елементом глобального інформаційного простору, який є сукупністю інформаційних ресурсів, інформаційних процесів, організаційних структур, технологічних засобів, засобів взаємодії користувачів з інформацією. При цьому бібліотека розглядається як інформаційний посередник між інформацією та користувачами [12].

Рушійною силою взаємодії бібліотек бібліотекознавець М. Карташов називає наявність спільної мети: орієнтувати свою діяльність на найбільш повне задоволення інформаційних потреб. У ході цієї діяльності бібліотека встановлює певні відносини та взаємозв’язки.

Сучасний бібліотечний світ – це різноманітна сукупність суверенних бібліотек і бібліотечних систем, і дослідники підкреслюють, що розвиток і функціонування кожної бібліотеки та бібліотечної системи має враховувати вплив інших бібліотек. Жодна бібліотека чи мережа бібліотек не може повністю закрити себе від доступу та контакту. Ізоляція бібліотек, бібліотечних процедур і явищ відносна. Якими б своєрідними вони не були, між ними завжди є якась спільність, взаємна відкритість, взаємозалежність, зв'язок, що пояснюється їх взаємною функціональною адаптацією. Там, де існує взаємозв’язок між двома чи більше бібліотечними об’єктами (процедурами, явищами), між ними завжди існує взаємодія. Тому вони не тільки тісно пов’язані, а й справляють певний вплив одна на одну [32, с. 190-191].

Процес взаємодії між бібліотеками – це історичний процес: від первинних, нерегулярних і невпорядкованих зв'язків і відносин між окремими бібліотеками

– до зв'язків і відносин всередині відділів, між відділами і з різних напрямків взаємодії – до складних взаємодій, що ведуть до інтеграції бібліотек. бібліотек на основі спеціалізації, централізації, координації та кооперації бібліотечної діяльності [32, с.192].

Бібліотеки відіграють важливу роль у сучасній міжнародній інформаційній взаємодії, маючи на меті сприяння міжнародній співпраці у сфері розповсюдження, заохочення міжнародного обміну інформацією без кордонів та рівноправну участь у міжнародному інформаційному потоці, а також використання глобальної економічної інтеграції на основі міжнародної інформаційної інфраструктури відповідно до національні інтереси, об'єднати інтелектуальні ресурси різних країн для сприяння прогресу та розвитку цивілізації.

Метою цих асоціацій є забезпечення збереження культурної та наукової спадщини бібліотек та інформаційних установ усіх видів, а також організація необхідних послуг для безкоштовного доступу користувачів до широкого кола інформаційних ресурсів. До основних стратегічних напрямів, реалізація яких дає можливість успішно вирішувати поставлені завдання, слід віднести:

– розробка самостійної політики розвитку бібліотечно-інформаційної діяльності та лобіювання професійних інтересів членів асоціації в державних органах;

– створення єдиних електронних інформаційних ресурсів та розробка методів забезпечення вільного доступу до них через різноманітні інформаційно-бібліотечні мережі;

– розвиток міждержавних, національних або регіональних інформаційних інфраструктур з урахуванням усіх аспектів процесу глобалізації;

– виконання посередницьких функцій щодо бібліотек та інформаційних установ – членство в різноманітних асоціаціях.

Зміцнення сучасних міжнародних зв’язків суттєво вплинуло на розвиток практики міжнародного співробітництва в галузі бібліотечної справи, в тому числі й в Україні. Сьогодні існує потреба у розвитку форм бібліотечної діяльності, які сприятимуть розширенню доступу до інформації та одержанню

максимальної вигоди від глобального обміну інформацією. Необхідно розробити теоретичні та практичні організаційні моделі для ефективного використання вітчизняними бібліотеками світового досвіду, реалізації власного розвитку та комплексного обслуговування користувачів. Міжнародне співробітництво має не лише сприяти застосуванню світових досягнень у вітчизняній практиці, а й сприяти просуванню національної інформації на світовій арені.

На жаль, оцінка, на якій ґрунтується інформація «автомагістраль «Схід-Захід» насправді є вулицею з одностороннім рухом» [37, с. 124], залишається актуальною і сьогодні. З іншого боку, подолати ці розбіжності буде важко, якщо вітчизняні бібліотечні фахівці засвоять, критично і творчо осмислять досвід зарубіжних колег і тим самим активізують бібліотечну співпрацю на міжнародному рівні. Інтеграція національних бібліотек у міжнародні програми та проекти, зміцнення контактів у сфері надання доступу до документів на основі нових інформаційних технологій, збільшення кількості особистих контактів визначають тип змін у всіх бібліотечних практиках сьогодні.

Водночас дослідник С. Басов бачить у бібліотечній асоціації «ті функціональні сфери взаємодії держави і суспільства, які, на думку обох сторін, можуть «запустити» механізми децентралізації», що дало б змогу відійти від традиційної патерналістської моделі «культура піклування держави» поступово перейшла до моделі розподілу прав і обов’язків між державою та професійним співтовариством [37, с.125-126].

Важливим видом інтеграційного процесу в бібліотечному середовищі – як на локальному та національному рівнях, так і на міжнародному – є численні об’єднання, спрямовані на вирішення різноманітних соціальних, наукових та виробничих завдань. Під впливом професійних інтересів, соціальних питань і потреб вони накопичують ініціативу, знання та досвід, які в сукупності можуть бути важливою рушійною силою. Ідея підвищення ефективності систем науково-інформаційного забезпечення науковців, спеціалістів та інших категорій користувачів не тільки глибоко вкорінена, але й реалізована в

багатьох країнах світу завдяки перевагам інтеграції інформаційних сервісів і бібліотек.

Виникнення зв'язків між окремими бібліотеками та бібліотечними процесами знаменує собою початок бібліотечної системи, подальший розвиток якої залежить від спрямованості, міцності та стабільності зв'язків. Взаємодія бібліотек має дві тенденції: широкий (розширення) та інтенсивний (поглиблення) розвиток: з одного боку, збільшується обсяг бібліотечної взаємодії (кількість бібліотек, які беруть участь у спільній роботі, кількість бібліотечних взаємодій та кількість бібліотек, кожного з них тощо), з іншого боку, зміцнилася система бібліотечних взаємовідносин, збагатився зміст, змінилася структура формування та використання бібліотечних ресурсів [37, с. 126-127].

Задовго до того, як процес інформаційної глобалізації став очевидним, за кордоном виникли бібліотеки та інформаційні асоціації різних типів і злиттів. Світова історія бібліотечних об’єднань нараховує майже 150 років: найстаріше з них – Американська бібліотечна асоціація (American Library Association – ALA) була створена 1876 р.; Американська асоціація юридичних бібліотек (American Association of Law Libraries – AALL) – 1906 р., Міжнародна асоціація бібліотек технічних університетів – 1955 р. і т. д.

Безперечними лідерами за кількістю (понад 60 %) різних асоціацій та бібліотечно-інформаційних мереж, обсягами електронних ресурсів, а також різноманітності послуг, що надаються, є США та країни Європи. Близько 40% припадає на країни Азії, Південної та Латинської Америки, Африки, Австралії [37, с.128].

Загалом, за даними міжнародної інформаційної мережі ЮНЕСКО [17], у світі, особливо в країнах Європи та США, вже створено понад 300 бібліотечних об’єднань, з них міжнародних – 32, і близько 100 автоматизованих мережевих бібліотечних служб. За іншими відомостями [24], наприкінці XX ст. діяло близько 80 міжнародних і понад 500 національних бібліотечних, інформаційних та архівних асоціацій. Розбіжності в кількості асоціацій, скоріше за все, пов’язані з

використанням різних критеріїв при визначенні типу та кількості бібліотечно-інформаційних об’єднань.

Велика кількість різноманітних критеріїв характеристики бібліотечних об’єднань визначається інтенсивністю та різноманітністю процесів професійної співпраці в бібліотечному середовищі. Крім того, слід зазначити, що термінологічна система, яка відображає сферу діяльності бібліотечної організації, знаходиться в стадії розробки. Терміни, що описують певні форми бібліотечної співпраці, не завжди чітко визначені.

Різні форми бібліотечних об'єднань відрізняються насамперед своїм складом. Залежно від статусу асоціації та цілей, які ставляться перед асоціацією, до асоціацій входять організації різного типу або організації одного типу. Наприклад, Група наукових бібліотек США (RLG-The Research Library Group) – включає понад 160 університетів, наукових організацій та архівів; Європейська асоціація інформаційних органів і бібліотек з охорони здоров’я (EAHIL – European Association for Health Information and Libraries), об’єднує понад 1400 членів із 25 країн Європи, США, Канади, Австралії – бібліотекарів, спеціалізованих бібліотек і комерційних компаній, зацікавлених в інформації про охорону здоров’я. До об’єднань організацій одного типу належить, наприклад, Асоціація публічних бібліотек (Public Libraries Association – PLA).

Існують також об’єднання, членами є окремі асоціації – наприклад, Асоціація американських бібліотек (The American Library Association – ALA) включає 11 об’єднань, що представляють різні за тематикою та типами бібліотеки.

За територіальною ознакою можна виділити кілька груп бібліотечних об’єднань:

– локальні, або місцеві, що діють у масштабі адміністративних чи історико-етнографічних одиниць (місто, район, держава, район тощо);

– національні, що об'єднують професійні органи та агентства національного рівня;

– міжнародні.

З останніх доцільно виділити регіональні об’єднання – всередині геополітичних регіонів та їх культурні, наукові тощо. З’єднані; транскордонні – часто асоціації бібліотек у сусідніх країнах або прикордонних районах цих країн; і глобальні, що полегшують взаємодію професійної спільноти на світовому рівні.

Що стосується організації корпоративних відносин у бібліотечному середовищі, то вони сьогодні досить різноманітні. Альянси, асоціації, консорціуми, компанії, асоціації, партнерства та профспілки функціонують на різних рівнях і можуть бути класифіковані відповідно до мети громадської діяльності, терміну дії, правового статусу, характеру членів і об’єднаних ресурсів, географічного охоплення, профілю діяльності, організація учасників та різноманітність організаційно-правових форм, наявність фінансової діяльності тощо.

Основні форми міжбібліотечної взаємодії можна охарактеризувати на основі аналізу спеціалізованих словників, бібліотечної літератури, наукових досліджень. Отже, найчастіше така взаємодія оформлена як:

– Бібліотечна асоціація (бібліотечний союз) – постійна форма взаємодії, яка об’єднує учасників, які сплачують членські внески на основі спільних професійних завдань і об’єднують інтелектуальні ресурси для виконання цих завдань, мають юридичний статус, характеризуються змішаним членством, можуть діяти на міжнародному, національному та регіональному рівнях.

– Бібліотечний альянс – без офіційної реєстрації, тимчасова форма взаємодії, найпоширеніша – має змішаний тип членства, має на меті виконання певних професійних завдань, діє на національному та регіональному рівнях, послуги є платними та стягуються членські внески.

– Бібліотечний консорціум – форма взаємодії членів колективу тимчасового характеру, як правило, без юридичного статусу, орієнтована на економічну вигоду при вирішенні конкретного професійного завдання, яка поєднує в собі інтелектуальну, інформаційну та фінансову діяльність на міжнародному, національному та регіональному рівнях. .

– Бібліотечна корпорація – форма взаємодії, що вирішує спеціальні професійні завдання, має постійне, колективне членство, правовий статус не є обов'язковим, об'єднує інтелектуальні та інформаційні ресурси учасників і може функціонувати на міжнародному, національному та регіональному рівнях. Можна комбінувати членів різних профілів і типів. Членські внески зазвичай не стягуються, а послуги надаються платно.

– Бібліотечне товариство – інтерактивна форма переважно змішаного членства для вирішення спільних професійних завдань, що має постійний оперативний характер, часто з юридичним статусом, об'єднує інтелектуальні ресурси своїх членів і діє на регіональному чи місцевому рівні.

– Бібліотечне партнерство – форма взаємодії змішаних типів членства, що характеризується як загальнопрофесійними, так і вузькоспецифічними дорученнями, постійністю, часто неформалізованою через юридичний статус, поєднанням інтелектуальних здібностей учасників та інформаційних ресурсів, здатних функціонувати на міжнародному, національному та регіональному рівнях [38, с. 37].

Вищезазначені форми бібліотечно-інформаційних об'єднань також можна охарактеризувати інтеграцією та структуруванням організаційних структур (вертикальних, горизонтальних або гібридних). Різні бібліотеки та інформаційні служби вертикально інтегровані, утворюючи єдину ієрархічну структуру управління. Часто горизонтально інтегровані (плоскі ієрархії) організаційні структури формуються для вирішення різних міжфункціональних питань або для реалізації спільних бібліотечних та ІТ-процесів. Для досягнення поставлених цілей формуються спеціальні проблемні або робочі групи. Це дозволяє створити децентралізовані форми управління та реалізувати принцип раціонального поєднання роздроблених завдань.

Наведений вище підхід до характеристики бібліотечних асоціацій демонструє різноманіття корпоративних відносин і розглядає питання про типологію професійного співробітництва в бібліотечному середовищі.

М. Карташов визначає типологію як групування об'єктів за якісними ознаками [28], метод, який допомагає «організувати дійсність бібліотек». Цей

підхід спрямований на логічну інтеграцію всіх елементів знань, накопичених під час дослідження бібліотечних систем. Оскільки типологія передбачає абстрактну уніфікацію систем, вона надає дослідникам певний ступінь свободи в суб'єктивній конструкції – отже, існує чимало бібліотечних типологій, і очевидно, що ці типології (і таксономії) не обов'язково узгоджуються одна з одною. Типологія бібліотеки будується відповідно до напряму інтересів дослідника, і може бути побудована за різними ознаками, тобто на одній і тій же сукупності об'єктів за різними завданнями можуть бути побудовані різні типології. Таким чином, типології створюються на перетині наукового потенціалу і творчої уяви бібліотекарів з реальними даними.

У свій час американські дослідники класифікували добровільні бібліотечні організації. Класифікація К. Гордона та Н. Бабчука базується на головній меті асоціації, Ф. Гамільтон запропонував концепцію поділу всіх асоціацій, товариств і науково-професійних об'єднань за типом, Л. Вілсон та Т. Джейн та ін. для групування за бібліотечними об'єднаннями.

У сучасній бібліотечній справі група авторів дослідницького проекту RBA-RNB «Бібліотечна справа та громадянське суспільство» 2008 року експериментувала з типологією бібліотечних асоціацій, працюючи над небібліотечними асоціаціями. Державні некомерційні організації у сфері бібліотечної справи як невід'ємна частина легітимного громадянського суспільства. Під типологією вони [28] розуміли науковий метод пізнання, заснований на створенні ідеалізованої концептуальної схеми об'єктів дослідження, поділу їх на компоненти для подальшого групування у відносно самостійні типи і види (підкласи об'єктів, компоненти)

Бібліотечні асоціації різних типів вважаються професійними організаціями, корисними для суспільства: цей термін вказує на те, що організація займається певною сферою професійної діяльності (на відміну від аматорської асоціації) і спрямована на розвиток окремої галузі чи сфери професійної діяльності. з метою створення суспільних благ. Термін «організація» може охоплювати всі можливі варіанти організаційних форм, які існують в недержавному секторі.

Усю сукупність суспільно-професійних бібліотечних організацій можна об’єднати [29] в три групи: соціально-професійні організації, функціональні технічні організації та ініціативні організації, які й визначать основні види бібліотечних об’єднань.

Суспільно-професійні об’єднання – ті, що мають на меті розвиток бібліотеки як соціального інституту або його самостійних складових; засновані на членстві (індивідуальному, колективному чи змішаному); організовують взаємодію окремих сегментів бібліотечної спільноти, виражають ідеологію та інтереси (що стосуються «зовнішнього середовища»), а не лише членів асоціації; діють у певному діапазоні.

Універсальними можна визначити соціальні професійні об’єднання, цілями яких є всебічний розвиток бібліотечної справи в цілому та соціальне партнерство в бібліотечній сфері.

Найвпливовішим універсальним соціально-професійним об’єднанням бібліотек є, без сумніву, Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ (IFLA – International Federation of Library Associations and Institutions), що включає понад 1,5 тис. членів зі 150 країн світу різних категорій: національні асоціації, міжнародні асоціації, окремі установи, організації та агентства, що виконують завдання, відповідні завданням IFLA і т. д.

Провідну роль у формуванні професійних ідеологій (систем цінностей) та їх публічному вираженні (маніфестах) у формі етичних кодексів відіграють сформовані соціально-професійні об'єднання. Вони є основними інституціями громадянського суспільства в бібліотечному середовищі, як з точки зору охоплення професійних організацій, так і за характером завдань, які потрібно вирішувати, де можна розрізнити внутрішні та зовнішні завдання.

Внутрішні функції загальносуспільних та професійних асоціацій – експертна оцінка статусу, наукова аргументація та стратегія розвитку бібліотечних соціальних дослідницьких інститутів; нормативні поведінкові програми; організація професійних обмінів, міжвідомчої взаємодії та громадянського партнерства; професійний світогляд у формі етичних кодексів, консолідувати базові цінності, вирішувати суперечки в громаді за принципом

арбітражу, професійні групи здійснюють саморегуляцію відповідно до рекомендованих нормативних форм поведінки (положень, стандартів) тощо.

Зовнішні функції громадських та професійних асоціацій – позиціонування, представництво, просування та захист інтересів професійної спільноти (включаючи внутрішню функцію вираження інтересів користувачів бібліотеки); розвиток партнерства з державою, бізнес-спільнотою та некомерційними організаціями. сектора.

Соціально-професійні завдання можуть вирішуватися не тільки у всіх формах і видах бібліотечних організацій даної території, але і в рамках окремих типів бібліотек. Ці спеціалізовані соціально-професійні об'єднання виражають інтереси бібліотеки певного типу або мають на меті сприяти взаємодії та вирішенню професійних завдань у рамках різних груп бібліотечних спеціалістів. Тип бібліотеки та професійний характер створення системи для асоціації можуть відрізнятися.

Прикладом спеціалізованого соціально-професійного об’єднання може бути Міжнародна асоціація науково-технічних бібліотек університетів (IATUL – International Association of Scientific and Technological University Libraries), заснована у 1955 р. як міжнародний форум для обміну ідеями між бібліотеками технічних університетів світу. Заснована в Німеччині для об’єднання бібліотек європейських навчальних закладів і деяких американських установ у перші кілька років, кількість членів IATUL з різних регіонів з часом постійно зростала, таким чином вона набула статусу дійсно міжнародної організації. IATUL є хорошим прикладом розвитку ефективної неформальної міжнародної мережі бібліотек, які мають високий рівень досвіду та надають подібні послуги користувачам. Багато бібліотек-членів IATUL надають навчальні та дослідницькі послуги не лише співробітникам і студентам своїх університетів, а й промисловим організаціям і національним дослідницьким установам у країнах, де вони розташовані.

IATUL також запрошує до членства організації, що надають послуги університетським бібліотекам, якщо вони бажають брати участь у діяльності

асоціації. IATUL співпрацює з Секцією науково-технічних бібліотек IFLA та є членом Міжнародного комітету з науково-технічної інформації [39, стор 38].

Функціональні технологічні асоціації ставлять завдання бібліотечного співробітництва переважно на технічній основі: вони організовують взаємне використання різноманітних бібліотечно-бібліографічних (інформаційних) ресурсів своїх членів на основі кооперації та розподілу праці з метою оптимізації певних технічних процесів і функцій, а також надавати послуги віддаленим користувачам.

Для ілюстрації вищенаведених тенденцій зазначимо, що одна з найважливіших змін в інформаційному суспільстві відбувається в науково-інформаційних ресурсах: архівах, базах даних тощо. Існуючі системи доставки наукової інформації стикаються з необхідністю скоротити кількість доступних журналів у бібліотеках через збільшення вартості та обсягу. Як наслідок, доступ вчених до наукових ресурсів та ефективність самих науково-інформаційних систем обмежені. У відповідь на ці процеси самі науковці створили принципово нові види ресурсів, такі як: електронні журнали з інтерактивними рецензіями, створені у відкритому доступі архіви наукових статей і бази даних, а бібліотеки активізували формування асоціацій, що забезпечує сприятливі умови для розробки інформаційних продуктів і послуг на основі єдиної та скоординованої системи управління процесами.

Звертаючись до історичних паралелей, можна сказати, що бібліотека використовує (в модернізованому вигляді) метод взаємодопомоги, схожий в українській традиції до толоки. Як правило, це одноразова (у сучасних бібліотек – призначена для забезпечення певного технічного процесу) робота, яка швидко виконується групою людей, сусідами, родичами, друзями без оплати. Більше того – всі, хто покликаний до такої роботи виконують її разом, тобто – толокою [38, с. 40-41]. У сучасній культурі термін толока використовується для позначення громадських або масових проектів.

Останнім часом такі асоціації розвиваються найшвидше. Вони позиціонують себе як корпоративні бібліотеки та інформаційні системи (бібліотечні компанії), об’єднуючи не лише бібліотеки, а й інші організації –

«генератори» електронних ресурсів можуть мати «ядерну» структуру де є головна організація, яка виступає ідеологічним і методичним центром усього об’єднання, а можуть діяти і як горизонтальна мережа рівноправних організацій [5, с.29]. На відміну від інших типів організацій, можливість їх створення суворо залежить від ступеня розвитку технології та технологічної бази бібліотеки та інвестицій у мережеву інфраструктуру [5, с.30].

Ініціативні організації – недержавні організації, створені в ініціативному порядку (термін «ініціатива» використовується для відмінності таких об’єднань від «представницьких» асоціацій, які об’єднують фізичних та юридичних осіб на основі членства для представництва та просування професійних інтересів) – юридичні та фізичні особи: проекти, лобісти, волонтери, електронні (ЗМІ, неформальні групи бібліотечної тематики). Вони можуть бути офіційно зареєстровані, набувати права юридичної особи, а також діяти без державної реєстрації. Їхня діяльність часто носить соціально-професійний характер, але вони не прагнуть об'єднати бібліотеки (бібліотекарів) і представляти їхні інтереси. Проектна організація генерує нові ідеї, оформляє їх у вигляді проектів, залучає бібліотеки різних куточків країни.

Важливо відзначити координаційний тип діяльності, який зумовлює зсув бібліотечної спільноти на рівень інтеграції спільних інтересів з іншими галузями культури – культурою та освітою, наукою, навчальними закладами.

Таку консолідацію здійснює, наприклад, міжурядова організація ЮНЕСКО як спеціалізованої установи ООН. ЮНЕСКО впродовж багатьох років підтримувала своїми методичними документами та розробками, науковою діяльністю розвиток бібліотечної та архівної справ в координації з ІФЛА та МРА (Міжнародна рада архівів) (International Councilon Archives, ICA) у тому числі інформаційної діяльності, доступу до інформації та збереженню документальної спадщини, організації мережевих ресурсів тощо.

Нагальною потребою бібліотекознавства є визначення форм і підходів бібліотечної інтеграції, дослідження проблем і перспектив розвитку бібліотечної системи. Особливої уваги заслуговує перетворення бібліотечної інтеграції в закономірність та аналіз її ефективності в сучасних умовах,

об’єктивною основою бібліотечної інтеграції є єдність бібліотечної справи, взаємозв’язок бібліотечних явищ і процесів, розвиток бібліотек, що визначається внутрішньою логікою бібліотеки, різні способи бібліотечної інтеграції, що проявляється в найрізноманітніших формах, розвиток і зміцнення механізмів міжбібліотечного співробітництва, подальше посилення комплексності міжбібліотечних і взаємозв’язків культурно-освітніх установ.

3.2. Міжнародний досвід формування бібліотечних об’єднань в епоху електронних технологій

Соціальна функція бібліотеки формується під впливом суспільних потреб, як спосіб взаємодії із зовнішнім середовищем, і в цьому процесі відображається сутність бібліотеки та її соціальне призначення. Закликати бібліотечні загальні та професійні товариства та професійні асоціації ініціювати дискусії та в результаті цих дискусій сформулювати ідеології та інтереси бібліотечної спільноти – визначити цільові бібліотечні сфери для всебічного розвитку бібліотечної справи в цілому та соціального партнерства в бібліотечній сфері покликані універсальні та спеціалізовані соціально-професійні об’єднання бібліотек.

До найавторитетніших і найвпливовіших організацій цього типу належать *Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ* (IFLA) – провідна неурядова міжнародна організація, що представляє інтереси бібліотек та інформаційних служб та їхніх користувачів, заснована в 1927 р. і зареєстрована як офіційна організація після прийняття Статуту, у 1971 р. IFLA є органом, за допомогою якого всесвітнє бібліотечне співтовариство може зустрічатися для розгляду питань міжнародного значення. Основними цілями IFLA є підтримка високого рівня бібліотечних та інформаційних послуг і забезпечення усвідомлення їхньої цінності та важливості в приватному, державному та державному секторах; представлення інтересів своїх членів у всьому світі.

У сферу діяльності Федерації входить затвердження декларативних або рекомендаційних нормативних документів, які є міцною основою міжнародної

бібліотечної спільноти. Генеральна асамблея IFLA зазвичай ухвалює відповідні декларації з відповідних професійних питань, наприклад, щодо захисту принципу свободи інформації - IFLA прагне впливати на прийняття політичних та економічних рішень з етичним інформаційним значенням, прагнучи однакових можливостей для всіх народів світу. світ для участі в сучасному інформаційному житті без фізичних, географічних, соціальних і культурних бар'єрів). Пріоритетом також є сприяння розвитку освіти, грамотності та читання; захист прав інтелектуальної власності авторів і бібліотек; захист інтелектуальної спадщини; покращення професійної підготовки бібліотекарів; просування норм, стандартів і методичних рекомендацій; інфраструктура бібліотечних організацій; представлення інтересів бібліотеки на ринку технологій.

Авторитетними організаціями є *Конференція директорів національних бібліотек* (Conference of Directors of National Libraries – CDNL) та її регіональні аналоги: Конференція директорів європейських національних бібліотек (Conference of European National Librarians – CENL), Конгрес директорів бібліотек Південно-Східної Азії (ingress of South-East Asian Librarians – CONSAL) та ін.

Конференція директорів національних бібліотек зародилася під егідою та за координаційної підтримки Секції національних бібліотек IFLA. Від 1974 р. CDNL – незалежна міжнародна організація, що має на меті обговорення проблем національних бібліотек світу та зміцнення їх співробітництва. Наприкінці 1990-х років було схвалено Статут організації, і вона набула чіткої структури з відображенням основних напрямів діяльності.

Конференція є незалежною асоціацією лідерів національних бібліотек, яка сприяє дискусіям і сприяє взаєморозумінню та співпраці з питань, що становлять спільний інтерес для національних бібліотек у всьому світі. Ці питання на даному етапі включають діяльність бібліографічного обслуговування в НББ, системи бібліотечних і бібліографічних стандартів, зберігання електронних записів (окремий Комітет з питань оцифровки в складі CDNL), захист інформації в Інтернеті тощо.

Американська бібліотечна асоціація (ALA), найстаріша (заснована в 1876 році) і найбільша бібліотечна асоціація у світі, надає рекомендації щодо розвитку, просування та вдосконалення бібліотечних та інформаційних послуг і бібліотечної професії з метою підвищення якості навчання та надання доступу до інформації. Основними пріоритетами, які визначають напрямок діяльності ALA, є п’ять керівних принципів: різноманітність, рівні можливості, освіта та безперервне навчання, інтелектуальна свобода та грамотність у 21 столітті.

Документ-маніфест найвпливовіших міжнародних організацій, які, з одного боку, відповідають на виклики сучасного суспільства, а з іншого, ці асоціації формують порядок денний на майбутнє, визначаючи не лише новітні, а й найперспективніші напрями діяльності бібліотеки.

Як міжнародна організація, що представляє інтереси бібліотек та інформаційних працівників, IFLA є одним із міжнародних гарантів вільного доступу до інформації. Засідання Ради IFLA 23 серпня 2002 року прийняло Маніфест про Інтернет, заснований на принципах, викладених у програмі ЮНЕСКО «Інформація для всіх», проголошуючи, що вільний доступ до інформації, незалежно від форми передачі та національних кордонів, є основним бібліотечно-інформаційним обов’язком промисловості [21, с. 53].

У Маніфесті наголошується, що бібліотечно-інформаційні послуги, як «Інтернет-портал», або просто точка доступу до Інтернету, забезпечуючи комфорт, рекомендації та допомогу, стають механізмом подолання бар’єрів, які існують через відмінності у використанні ресурсів, технології та навчання. Створюючи умови для вільного та рівного доступу до інформаційних ресурсів, допомагаючи користувачам набути необхідних навичок для ефективного користування Інтернетом та електронними ресурсами, сприяючи відповідальному використанню інформації з Інтернету всіма користувачами, включаючи дітей та молодь, бібліотеки забезпечують публічну доступ до високоякісної інформації та інструментів.

Ці положення передбачають:

– надати можливість користувачам шукати інформацію за власним вибором;

– поважати право користувачів не втручатися в їхнє особисте життя та зберігати конфіденційність ресурсів, якими вони користуються;

– надавати загальнодоступну якісну інформацію та засоби зв'язку;

– надавати необхідну кваліфіковану допомогу та належні умови для вільного та конфіденційного користування інформаційними джерелами та сервісами;

– навчання користувачів правилам ефективного використання мережі Інтернет та електронних ресурсів;

– активно популяризувати та надавати змістовний доступ до високоякісної онлайн-інформації для всіх користувачів бібліотеки.

IFLA наголошує, що, як і інші основні види обслуговування, доступ до Інтернету в бібліотеках та інформаційних службах повинен бути безкоштовним.

У Декларації про бібліотеки, інформаційні послуги та інтелектуальну свободу (Глазго, 2002) IFLA підкреслила, що відданість інтелектуальній свободі є основним обов'язком реалізації. Бібліотечно-інформаційні служби працюють за принципом забезпечення доступу до інформації, ідей та творів у будь-якому форматі, незалежно від державних кордонів. Надаючи доступ до «знань, ідей та культури», бібліотеки забезпечують суттєву підтримку для самостійного прийняття рішень, культурного розвитку, досліджень і навчання протягом усього життя окремих людей і груп.

Надаючи своїм користувачам доступ до відповідних ресурсів і послуг без обмежень і цензури, бібліотечно-інформаційні послуги сприяють розвитку і підтримці інтелектуальної свободи і допомагають захистити демократичні цінності і громадянські права в цілому. Тому вибір і організація доступу до бібліотечних матеріалів і послуг має ґрунтуватися на професійних міркуваннях, а не на політичних, моральних і релігійних поглядах. Бібліотеки надають усім користувачам рівний доступ до матеріалів, засобів і послуг без дискримінації за будь-якою ознакою, включаючи расу, національне або етнічне походження, стать або сексуальні уподобання, вік, фізичні вади, релігію або політичні переконання [26, с. 2].

Конференція європейських національних бібліотек (CENL) серед головних завдань бібліотек на цьому етапі визначає допомогу громадянам у реалізації їхніх прав на інформацію та знання; організацію вільного доступу до інформаційних мереж для жителів технічно відсталих регіонів; збереження неоднорідних колекцій електронних документів, накопичення та ефективного використання ці колекції мають бути доступними у зручній для користувача формі через глобальні мережі передачі даних [26, с. 3-4].

У контексті свого довгострокового бачення CDNL просуває концепцію глобально розподіленої цифрової бібліотеки – комплексної, відкритої, легко підключеної та доступної будь-де в Інтернеті – шляхом надання вільного доступу до бібліотечних матеріалів, що зберігаються в усіх національних бібліотеках. Робота для наукових досліджень, освіти та безперервного навчання, інновацій та економічного розвитку та сприяння міжнародному взаєморозумінню. Для досягнення цієї місії CDNL чітко заохочує та підтримує розвиток усіх видів спільних цифрових бібліотек; сприяє та підтримує інтеграцію цифрових колекцій національних бібліотек у діалог з іншими бібліотеками та архівами; просуває цифрові інструменти, продукти, послуги та розвиток спільних стандартів, з особливим наголосом на таких ключових питаннях, як довгострокове цифрове збереження; розуміння потреб користувачів; забезпечення поширення передового досвіду розвитку цифрових бібліотек; покращення цифрових можливостей і підтримка цифрових проектів у національних бібліотеках у країнах, що розвиваються; прагнення до широкого розуміння рішень до цифрових технологій важливість сучасних питань інтелектуальної власності для забезпечення відповідного балансу між суспільним інтересом у забезпеченні доступу до інформації та правом авторів на визнання та винагороду за їхню роботу; для підтримки глобального цифрового розвитку шляхом надання обов’язкових копій та фінансової підтримки для цифрового розвитку Розвиток бібліотек, посилення стратегічної співпраці з іншими установами культурної спадщини, національними та міжнародними організаціями, а також урядами, неурядовими організаціями,

видавцями та постачальниками інформації та іншими організаціями приватного сектора.

CDNL наголошує на необхідності створення «вікна у світові культури», підтримки культурної та мовної різноманітності та багатомовності, а також поваги до корінних культур і культурних цінностей.

Спільна декларація ЮНЕСКО та ІФЛА висвітлює відповідні тенденції. Зокрема, у документі проголошується: «Культурне та мовне різноманіття є спільним надбанням людства, яке слід захищати та підтримувати для загального блага. Це джерело обміну, інновацій, творчості та мирного співіснування. Бібліотеки всіх типів повинні розглядати та сприяти культурному та мовному різноманіттю на міжнародному, національному та місцевому рівнях, підтримуючи таким чином міжкультурний діалог та активне громадянство» [26, с. 5].

Європейська регіональна асоціація – *Бібліотека Балтика* (Bibliotheca Baltica) – європейська організація бібліотек Балтійського регіону. Асоціація налічує 38 бібліотек-членів із 10 країн Балтійського регіону: Норвегії, Швеції, Фінляндії, Данії, Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Німеччини та Росії, і її метою є сприяння співпраці між бібліотеками Балтійського регіону; управління колекціями цікаві для Балтійського регіону; ініціювати проекти оцифрування; обслуговувати науковців, які займаються дослідженнями в регіоні; інформувати про зміни в політиці Балтійської бібліотеки.

Роль професійних товариств і професійних асоціацій як організаційних інформаційних структур виявляється у виконанні посередницької функції між учасниками професійних обмінів, забезпечуючи спеціальні – релігійні, культурні чи інші потреби користувачів. Ряд бібліотечних професійних асоціацій займається цими потребами в інформаційно-методичному забезпеченні.

Так, наприклад, у зв’язку з трансформацією інформаційних потреб суспільства сьогодні активно розвивається новий тип сучасного соціального інституту – юридична бібліотека, яка поєднує традиційні функції бібліотеки з галузевим інформаційним центром. Важливим аспектом правової інформації є

відкритий доступ до інформації, яка забезпечує правовий зміст. Тут варто виділити можливість використання систем пошуку та відкритого доступу до правової інформації, які надають бібліотеки та інші наукові установи багатьох країн світу. Такі послуги надають L'ADIJ – французька Асоціація інформаційного та юридичного розвитку (l'Association pour le Developpement de l'Informatique Juridique), NCSC - бібліотека національного центру судів США (The Library of The USA National Center for State Courts), ISDC – Швейцарський інститут порівняльного права (Swiss Institute of Comparative Law), UKCLE – Британський центр юридичної освіти (UK Centre for Legal Education), WorldLII – міжнародний інститут правової інформації (World Legal Information Institute), BAILII – британський та ірландський інститути правової інформації, що забезпечують доступ до великої колекції британських та ірландських правових матеріалів (British and Irish Legal Information Institute) та ін.

Подібні структури функціонують у Бельгії, Австралії, Ізраїлі та багатьох інших країнах, зокрема NVB – Нідерландська асоціація бібліотек, інформації та професійних знань (Nederlandse Vereniging van Bibliothecarissen, Documentalisten en Literatuuronderzoekers – The Netherlands Association for Library, Information and Knowledge Professionals NZLLA-New Zealand Law Librarians' Association), OS ALL/OSAR – Південно-африканська організація працівників правових бібліотек (Organisation of South African Law Libraries - Organisasie van Suid-Afrikaanse Regsbiblioteke), SLLG – Група працівників правових бібліотек Шотландії (Scottish Law Librarians Group). У міжнародному інформаційному полі юридичні бібліотеки є активними учасниками галузевого інформаційного обміну та локальної правової комунікації.

Американська асоціація юридичних бібліотек (AALL) була заснована в 1906 році з метою просування та підвищення цінності юридичних бібліотек і забезпечення лідерства в галузі правової інформації. Сьогодні структура налічує понад 5000 учасників, у тому числі бібліотекарів – фахівців у сфері правової інформації та суміжних професій, які представляють широкий спектр організацій: юридичні фірми, юридичні школи, корпоративні юридичні департаменти, суди, а також місцеві, державні та урядові агентства [30, с. 35].

За ініціативою AALL була створена міжнародна Асоціація юридичних бібліотек (International Association of Law Libraries IALL), яка у свою чергу є асоційованим членом Міжнародної асоціації юридичних наук та Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій. Цілями організації є: забезпечення міжнародного співробітництва в галузі юридичних бібліотек; сприяння науковим дослідженням у правових питаннях; організація міжнародних наукових обмінів між співробітниками юридичних бібліотек та вченими-юристами з різних країн; підготовка бібліографічних проектів у міжнародному масштабі і т.д.

Важливим напрямком бібліотечної роботи є підтримка наукової діяльності університетів, установ і наукових центрів, що визначає тенденцію формування професійних об'єднань наукових бібліотек. Серед них – *Асоціація наукових бібліотек*, що є некомерційною організацією 125 наукових бібліотек університетів, публічних, національних і спеціальних бібліотек науково-дослідних установ США та Канади, які об'єдналися навколо основних принципів, що їх втілює асоціація:

– відкритий і справедливий доступ до інформації є фундаментальним принципом суспільства;

– бібліотечні дослідження та діяльність відіграють центральну роль у процесах передачі та створення знань;

– обов'язок наукових бібліотек передбачати і заздалегідь готувати інформаційні потреби нинішніх і майбутніх користувачів;

– співпраця між бібліотеками покращує перспективи для окремих бібліотек щодо успішного задоволення місцевих потреб.

Заснована в 1932 році директорами 42 провідних університетських і наукових бібліотек, асоціація визнала необхідність скоординованих дій і необхідність форуму для вирішення спільних проблем. Понад 80 років ARL досліджує питання, що цікавлять бібліотеки, дослідницькі установи, вищу освіту та наукові кола.

ARL впливає на зміни в науковому комунікаційному середовищі і державній політиці, визначає діяльність наукових бібліотек і постачальників

інформаційних послуг, сприяє обміну ідеями та досвідом і формує нові ролі для наукових бібліотек. ARL має багатий досвід досягнень і внесок, заснований на співпраці з широким науковим співтовариством: він бере участь у багатьох національних і міжнародних проектах, спрямованих на створення та збереження колекцій, забезпечення відкритого доступу та збереження статистики наукової діяльності. ARL відповідає за публікацію статистики університетських бібліотек з 1963 року. У контексті європейського наукового простору функції, аналогічні функціям ARL, виконує Ліга європейських наукових бібліотек (Ligue des Bibliotheques Europeennes de Recherche – LIBER) – провідна організація, що об'єднує великі наукові бібліотеки Європи та представляє їхні інтереси на міжнародній арені, заснована в 1971 р. за ініціативою Ради Європи. Організація налічує 278 бібліотек-учасниць із 42 країн, і кордони об'єднання постійно розширюються. Основною місією LIBER є підтримка функціонування багатонаціональних бібліотечних мереж, покращення доступу до фондів наукових бібліотек та підвищення ефективності послуг, що надаються для збереження європейської культурної спадщини.

LIBER – це неурядова асоціація, яка фінансується за рахунок членства, залучення спонсорів та останніх комерційних прибутків під час Конгресу.

Одним із поточних напрямків діяльності LIBER є визначення принципів ліцензування. Основні принципи були розроблені LIBER для використання європейськими університетами для електронних журналів і публікацій, що вимагають спеціальних ліцензій, науковими та національними бібліотеками, а також представниками видавничої галузі. Ще один напрямок – заява про авторське право Європейської бібліотеки. LIBER зосереджує свої зусилля на захисті прав європейських наукових бібліотек та їхніх користувачів у рамках Директиви про авторське право, ініціативи Європейського Союзу. Іншим пріоритетом є розробка загальноєвропейського підходу до оцифрування журналів. LIBER працює над гармонізацією форматів бібліографічного опису MARC – адаптації формату для бібліотек Європи; підтримує Ініціативу відкритих архівів – Open Archives Initiative (OAI), як організації, націлена на розвиток і просування стандартів щодо взаємодії мереж, покликаних

полегшити ефективне розповсюдження документів. LIBER підтримує принципи OAI і сприяє її функціонуванню на європейському рівні.

Крім зовнішніх соціальних функцій, бібліотека реалізує також внутрішні технічні функції, властиві різним видам і видам бібліотек. Зміст технічної функції бібліотеки полягає в забезпеченні накопичення та збереження соціальної інформації та пізнавальних ресурсів, головним чином орієнтуючись на форму документів. Технічна функція бібліотеки є основною, визначеною і дає можливість діяльності бібліотеки як специфічного соціального інституту. Зрештою, бібліотеки можуть ефективно обслуговувати користувачів, лише якщо вони належним чином фінансуються, укомплектовані, організовані, зберігаються та доступні. Сприяння виконанню зазначених функцій є завданням Функціонально-технічного об'єднання бібліотек, об'єднання якого здійснюються переважно на технічній основі. Йдеться про взаємне використання різноманітних бібліотечно-бібліографічних (інформаційних) ресурсів членами організації на основі кооперації та розподілу праці з метою оптимізації технічних процесів і функцій, а також надання послуг віддаленим користувачам.

Під впливом зовнішніх факторів, таких як вибух інформації, скорочення фінансування бібліотечної діяльності, впровадження нових інформаційних технологій, розвиток конкуренції, з’явилися нові форми організаційних структур управління, особливо контрактна інтеграція; на новітніх комунікаційних системах (інформаційних, фінансових, інтелектуальних, матеріальних) фактично об’єднані в спеціальну організаційну структуру з метою прийняття узгоджених технічних рішень.

Сьогодні ми можемо сказати, що бібліотеки прагнуть забезпечити науковців попередньо оплаченими рецензованими науковими журналами двома способами: один – через спільне придбання та створення синдикованих баз даних, а інший – зосередивши свої зусилля на вільному доступі до публікацій. Активізація двоспрямованої діяльності значною мірою корелює з активним поширенням електронних ресурсів, особливо електронних журналів. Співпраця бібліотек у спільному доступі та використанні електронних ресурсів дає змогу

зменшити витрати, оскільки консорціуми – некомерційні об’єднання бібліотек, добровільно створені для спільного створення, використання, збереження та розповсюдження електронних інформаційних ресурсів – можуть бути доповнені найвигіднішими цінами та ліцензійними угодами. забезпечити фінансування, а також оптимізувати питання хостингу та архівування. Не менш важливою є роль консорціумів у створенні єдиного інформаційного простору для групи бібліотек, ефективному впровадженні нових технологій і пропонуванні нових послуг користувачам.

Виникли в 1960-х роках, головним чином у Сполучених Штатах і Західній Європі, консорціуми були покликані забезпечити спільне використання комплексних бібліотечних систем, спільний розвиток колекцій, доступ і використання електронних ресурсів (електронних журналів, баз даних тощо) і професійний розвиток персоналу з кінця 1980-х років консорціуми набули особливого поширення через впровадження новітніх інформаційних технологій і загальну потребу у співпраці, мінімізуючи зусилля кожної бібліотеки.

Більшість корпоративних проектів рухаються в напрямку корпоративної каталогізації. Характерною рисою бібліотечного об’єднання підприємства є те, що в процесі взаємодії воно розвивається поступово, проявляє ініціативу, постійно вдосконалює свою роботу, шукає нові шляхи і форми взаємодії.

У результаті бібліотеки, видавці та інформаційні посередники все частіше об’єднуються в консорціуми для вирішення проблем, пов’язаних зі створенням, використанням, збереженням і розповсюдженням електронних ресурсів, у тому числі електронних журналів. Завдяки впровадженню сучасних інформаційних технологій створення бібліотечних консорціумів дозволило вирішити завдання забезпечення якості бібліотечних послуг, модернізації бібліотечної роботи завдяки інноваційним рішенням організаційно-технічних питань, надання інформації про інші бібліотеки. ефективний доступ до ресурсів. Принцип співпраці дозволить заощадити фінансові ресурси, заощадити час на технічну обробку документів, уникнути дублювання, підвищити оперативність та якість обслуговування користувачів тощо.

Наразі у світі працюють такі великі консорціуми, як Консорціум університетських дослідницьких бібліотек Великої Британії – CURL (Consortium of University Research Libraries (http://www.curl.ac.uk/)), Консорціум дослідницьких бібліотек Вашингтону (Washington Research Library Consortium (http://www. wrlc.org/)), Консорціум академічних бібліотек Швейцарії (Consortium of Swiss Academic Libraries (http://lib.consortium.ch/)). У світі також існують не лише територіальні, а й галузеві об'єднання – як британський консорціум медичних бібліотек CHILL-Consortium of Independent Health Information Librariesin London (http://www.chilI-london.org.uk), чи американський консорціум 25 юридичних бібліотек New England Law Library Consortium (NELLCO) та ін.

Найбільшим у світі бібліотечним кооперативом, який сьогодні виконує функції світового каталогу, надаючи електронний доступ до інформації через співпрацю з різними бібліотеками (збір бібліографічних записів від бібліотек і надання можливості їх використання всім іншим бібліотекам), є OCLC (Online Computer Library Center). Це некомерційна організація, що обслуговує 57 тис. бібліотек із 112 країн світу. Каталог OCLC має 82 млн. бібліографічних записів, що відтворюють інформацію про книги за 4000 років 400 мовами. Кожні 12 секунд до каталогу приєднується новий запис [34, с. 62-65].

Особливо слід відзначити консорціуми, що об'єднують уже не бібліотеки, а, власне, інші консорціуми. Наприклад, Міжнародну коаліцію бібліотечних консорціумів – ICOLC (The International Coalition of Library Consortia) чи Консорціум elFL.net (Electronic Informa-tion for Libraries), до якого входять консорціуми бібліотек понад 45 країн світу [34, с. 62-65].

Міжнародний консорціум SPARC – Alliance for Scholarly Publishing and Scholarly Resources (http://www.arl.org/sparc) – це міжнародний альянс академічних і дослідницьких бібліотек, які працюють з авторами та видавцями, щоб покращити систему наукового видання та створити нові режими наукової комунікації, особливо через використання можливостей кіберпростору. Членами об'єднання є понад 800 інституцій Північної Америки, Європи, Японії, Китаю, Азії та Австралії [34, с. 62-65].

До Коаліції мережевої інформації CNI-Coalition for Networked Information (www.cni.org\program), що теж опікується різними аспектами теми наукової комунікації в інформаційному світі, входять не лише бібліотеки, а й університети, інформаційні інституції, відомі компанії-виробники програмного й технічного забезпечення США та Канади. Альянс інформаційних інновацій у науці та техніці - Alliance for Innovationin Science and Technology Information (http://www.aisti.org/) своєю місією вважає примноження наукової і технічної інформації та створення сучасних засобів доступу до неї.

Світова практика показує, що співпраця дозволяє значно збільшити спектр доступної інформації, одночасно зменшуючи власні витрати кожного учасника асоціації чи угоди. Така організація діяльності бібліотечних установ є виправданою у вітчизняних умовах, оскільки вони – особливо бібліотеки українських наукових установ та вищих навчальних закладів – не завжди мають необхідний потенціал для створення господарських об'єднань: автоматизовані робочі місця, комп'ютер Наявність копіювальної техніки, Інтернет. доступ, високий рівень людської підтримки. В єдиних умовах можна більш ефективно використовувати наявні технічні ресурси та людський потенціал. Це сприятиме підвищенню якості послуг, що надаються користувачам, для максимально повного задоволення інформаційних потреб, формуванню єдиного науково-інформаційного простору в Україні, використанню бібліотек як інструменту державної політики у сфері освіти та інформації. Подальша кооперація бібліотек повинна стати важливим стратегічним напрямом розвитку національних інформаційних ресурсів, що сприятиме створенню єдиного інформаційного простору України та подальшій інтеграції у світове інформаційне суспільство.

Іншим важливим проектом, навколо якого відбувається об'єднання бібліотек, є цифрова бібліотека Europeana, організацію та підтримку якої розпочато у травні 2005 року за підтримки TEL. Слід зазначити, що Europeana та European Libraries споріднені, але незалежні проекти відрізняються не лише змістом, а й принципами, за якими забезпечується доступ до інформації. European Library – це сервіс, який надає доступ до каталогів 48 національних

бібліотек Європи, а Europeana об'єднує інформацію про цифрові ресурси бібліотек, музеїв та архівів. Сьогодні Europeana продовжує тісно співпрацювати з Європейською бібліотекою, яка надає доступ до цифрових колекцій національних бібліотек.

Європейська цифрова бібліотека була створена для надання доступу до оцифрованих сторінок книг, що відображають різні аспекти європейської культури. Europeana об'єднує цифрові ресурси бібліотек, архівів і музеїв європейських країн в одну мережу та використовує інформаційні технології, щоб надати кожному можливість приєднатися до колективної пам'яті Європи.

У 2006 році Європейська Комісія схвалила рекомендації щодо оцифрування та онлайн-доступу культурних матеріалів і цифрового контенту. Комісія закликає уряди держав-членів ЄС розробити систему дій у цій сфері, від авторського права до створення ліній оцифрування, щоб сприяти систематичному збереженню оцифрованого контенту.

Для формалізації співпраці між національними бібліотеками, архівами та музеями ЄС у 2008 році було створено Європейський фонд цифрових бібліотек для вирішення організаційних питань. Зусилля з оцифрування аналізує експертна група високого рівня з цифрових бібліотек, до складу якої входять експерти з різних культурних установ, видавництв та інших правовласників, представники індустрії ІКТ та наукових асоціацій. Свій внесок до Європейської цифрової бібліотеки зробили близько 1500 установ, серед них – Британська бібліотека в Лондоні, Нідерландський національний музей – (Rijksmuseumin Amsterdam) паризький Лувр та ціла низка інших установ, чиї колекції дають змогу досліджувати історію та культуру Європи з найдавніших часів до наших днів. Розмаїття культурної та наукової спадщини Європи представлене через понад 15 млн. одиниць зберігання цифрових об'єктів, що містять зображення – картини, малюнки, мапи, фотографії та зображення музейних предметів; тексти - книги, газети, листи, щоденники та архівні документи; аудіо та відео [67, с.6].

Перспективним напрямом розвитку інформаційного співробітництва є проект Світової цифрової бібліотеки – World Digital Library (WDL, http://www.wdl.org), ініційованої та розробленої робочою групою Бібліотеки

Конгресу США за сприяння багатьох установ-партнерів з різних країн, підтримки ЮНЕСКО та за фінансового сприяння з боку ряду компаній та приватних фондів. На кінець 2012 р. Світова цифрова бібліотека об'єднувала 158 партнерів - національні бібліотеки та архіви, університети та університетські бібліотеки; бібліотеки міжнародних організацій (Організації американських держав, ООН); наукові центри та установи, дослідні інститути, переважно в галузі історичної науки та культурної антропології; музеї, мистецькі об'єднання; урядові установи (міністерства, національні ради з культурної спадщини, освіти, мистецтва); релігійні організації (монастирі, навчальні заклади), міжнародні організації – ІФЛА та ЮНЕСКО.

У квітні 2010 року партнери затвердили «Статут всесвітньої цифрової бібліотеки», який передбачає участь Всесвітньої цифрової бібліотеки в реалізації стратегічної місії ЮНЕСКО щодо сприяння вільному поширенню ідей та загальному доступу до інформації, плюралізму в ЗМІ та глобальній інформації. глобалізація мереж і культурне різноманіття; загальний доступ до джерел інформації та знань, особливо тих, що є суспільною власністю; підвищення якості освіти за допомогою різноманітності змісту та методів і просування універсальних цінностей; сприяння освіті, спрямованій на пошук стратегічних рішень у галузь освіти Експериментування, інновації, розповсюдження та обмін знаннями програм, передового досвіду та діалогу; зміцнення наукового, технологічного та людського потенціалу для участі у функціонуванні нових інформаційних спільнот; зміцнення зв'язків між культурою та соціальним розвитком через розбудову потенціалу та обмін знаннями.

Бібліотека є некомерційним проектом, спрямованим на віддання данини багатству, різноманітності та внеску всіх культур світу в загальну спадщину людства, а не на просування чи захист будь-якої політичної позиції чи точки зору.

Цей некомерційний проект має на меті сприяти міжнародному та міжкультурному взаєморозумінню, розширювати діапазон та різноманітність культурного контенту в Інтернеті, надавати ресурси для викладачів, науковців

та всіх зацікавлених осіб, а також розширювати можливості партнерських установ для подолання культурних розривів Цифрові технології всередині, а також між країнами, вільне та безперешкодне представлення через Інтернет у багатомовних форматах найкращих зразків культурної спадщини людства, що представляють історію цивілізації в її повноті (рукописи, рідкісні та цінні видання, карти, картини, фільми, фотографії, музичні записи, музейні та архівні предмети тощо). Виконавча рада WDL складається із семи членів, з яких п’ятеро обираються більшістю голосів на щорічних зборах партнерів, фізично присутніх на ньому. Обраними членами Виконавчої ради повинні бути директори установ, що є партнерами WDL, або уповноважені ними особи. Двома іншими членами Виконавчої ради є Генеральний директор ЮНЕСКО або призначена ним особа, а також директор установи-партнера, який виконує функції менеджера проекту.

Всесвітня цифрова бібліотека є піонером у багатьох сферах, кожна з яких потребує значних вкладень часу та зусиль. Це, зокрема, уніфіковані метадані: кожен об’єкт описується за допомогою стандартного набору бібліографічної інформації (метаданих), яка описує його з точки зору географічних, хронологічних і тематичних аспектів, серед інших вимог. Уніфіковані метадані створюють основу для сайту, збільшуючи ймовірність відвідування сайту через зовнішні пошукові системи.

Однією з найбільш вражаючих особливостей Світової цифрової бібліотеки є опис кожного об’єкта. Написані кураторами та іншими експертами, ці повідомлення надають користувачам важливу довідкову інформацію. Робочі групи Всесвітньої цифрової бібліотеки використовують найновіші інструменти та інновації для просування у сферах каталогізації та розробки багатомовних веб-сайтів. Зокрема, було розроблено нову програму каталогізації для підтримки вимог метаданих, використовуючи централізований інструмент із пам’яттю перекладів, щоб перекладачі не повертали ту саму фразу чи слово двічі; заохочуються дослідження інтерфейсу розробки для першоджерел.

На території СНД одним із багатьох проектів, ініційованих Євразійським бібліотечним конгресом, основною метою діяльності якого є формування

єдиного інформаційного, бібліотечного та соціокультурного середовища на пострадянському просторі, можна вважати – Євразійський проект Gold Collection (http://bae.rsl.ru/programs/golden-collection).

Мета проекту – створити цифрову колекцію найвидатніших і найцінніших видань, які відображають культуру народів країн СНД, розкривають історичне коріння, духовні зв'язки та взаємодію народів Співдружності Незалежних Держав. Проект «Євразійська золота колекція» є частиною концепції соціальної політики, узгодженої державами-членами Євразійського економічного співтовариства, і спрямований на координацію реалізованих проектів і програм у соціальній та гуманітарній сферах. Метою проекту є створення цифрової колекції найвидатніших і найцінніших видань, які відображають культуру народів країн СНД, розкривають історичне коріння, духовні зв'язки та взаємодію народів Співдружності. Одним із завдань проекту є створення інформаційного сховища для збереження історичної пам'яті народів країн СНД, формування єдиного інформаційного простору, сприяння культурному, освітньому та науковому розвитку країн-учасниць проекту. Матеріали по цим проектам доступні для громадськості в усьому світі.

Розглянуті міжнародні соціально-професійні, функціонально-технологічні, ініціативні бібліотечні об'єднання належать до найбільш авторитетних і впливових, водночас перелік форм і конкретних проектів бібліотечної інтеграції ними, звісно, не вичерпується.

Висновки до третього розділу

Важливою частиною будь-якої інформаційної інфраструктури є не тільки технології передачі інформації, а й самі інформаційні ресурси та їх виробництво, збірка, організація та представлення; повсюдний і постійний доступ до повного, але в той же час не надлишковий через інформаційний шум, для їх пошук надає чіткі та перевірені механізми, які забезпечують добре розвинену систему каталогізації та категоризації інформації, а також інформаційні послуги в системі та формі, які перевірені протягом багатьох

років. Іншою важливою вимогою до інформаційної інфраструктури, покликаної забезпечити успішне вирішення проблем інформатизації суспільства, є її стабільність і довговічність. Експерти прийшли до висновку, що лише добре розвинена інтегрована система соціальних інститутів може забезпечити виробництво інформаційно-знаннєвих ресурсів, вільний доступ до них, ефективність їх пошуку та оцінку їх актуальності.

Звідси і модний тренд початку двадцять першого століття. Розширення світового інформаційного простору та формування нового інформаційного порядку відкрили можливість необмеженої інтерактивної інформаційної взаємодії в глобальному масштабі.

У цьому контексті можна стверджувати, що ми сьогодні маємо справу з новими інтеграційними тенденціями, що визначаються глобалізаціними процесами. Водночас варто брати до уваги накладання цих визначальних рис розвитку XXI ст. на ментальні особливості та історичний досвід українців. Не вдаючись до глибоких історичних аналогій, зупинимося на особливостях кооперативного руху в Україні у другій половині XIX ст., що докорінно відрізнявся від інших великих господарських процесів усесвітньої історії тим, що він мав у своїй основі свідомий та навмисний характер. Кооперація виникла як суспільний намір, свідоме прагнення економічних, соціальних та культурних перетворень. Незаперечним є ідеалістичний характер кооперативного руху, адже його організатори були переконані у тому, що нова форма господарювання принесе із собою загальну гармонію та розв’язання багатьох суспільних протиріч. Українська кооперація зародилася у період активного національно-культурного відродження. Саме завдяки ідеологічній налаштованості її провідників, кооперативний рух перейнявся національними ідеями.

Тож сплав ідей – культури, науки, світогляду – має в Україні досить давню історію. Сьогодні основою кооперативного мислення є формування нової культури – інформатизації, нової етики – етики віртуального спілкування, нових знань і навичок. Зазначені вище критерії визначають важливість бібліотек у забезпеченні рівного доступу до інформації в усіх сферах людської

діяльності, які забезпечують сучасні технології, а відтак у розбудові інформаційного суспільства та глобального інформаційного простору. Водночас бібліотечний простір, як невід'ємна частина інформації та науки, має свої коріння об'єднавчих тенденцій.

Роль бібліотечних закладів є значною через їх традиційно значний вплив на масове інформування населення, їх демократичність і відкритість - забезпечення практично всім верствам населення вільного доступу до сучасних інформаційних ресурсів, наявність жорстких організаційних структур і матеріальної бази, участь в інформаційно-аналітичному центрі бібліотеки, сприяючи різноманітним суспільним і національним інституціям в ефективному використанні інформації. На відміну від інших систем інформаційного обслуговування та структур суспільства, бібліотеки зберігають у своїх фондах практично всі види інформації (науково-технічну, економічну, науково-пізнавальну, розважальну тощо). Інформаційно-аналітичний центр бібліотеки бере участь у наданні допомоги різним соціальним та державних установ для ефективного використання інформації.

Важливим видом інтеграційного процесу в бібліотечному середовищі – як на локальному та національному рівнях, так і на міжнародному – є численні об'єднання, спрямовані на вирішення різноманітних соціальних, наукових і виробничих завдань. Під впливом професійних інтересів, соціальних питань і потреб вони накопичують ініціативу, знання та досвід, які в сукупності можуть бути важливою рушійною силою. Ідея підвищення ефективності систем науково-інформаційного забезпечення науковців, спеціалістів та інших категорій користувачів не тільки глибоко вкорінена, але й реалізована в багатьох країнах світу завдяки перевагам інтеграції інформаційних сервісів і бібліотек.

Виникнення зв'язків між окремими бібліотеками та бібліотечними процесами знаменує собою початок бібліотечної системи, подальший розвиток якої залежить від спрямованості, міцності та стабільності зв'язку. Взаємодія бібліотек має дві тенденції: – широкий (розширення) та інтенсивний (поглиблення) розвиток: з одного боку, збільшується обсяг бібліотечної

взаємодії (кількість бібліотек, які беруть участь у спільній роботі, кількість бібліотечних взаємодій та кількість бібліотек); з іншого боку – зміцнилася система взаємовідносин бібліотеки, збагатився зміст, змінилося формування та використання бібліотечних ресурсів тощо.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі висвітлено сучасний стан та перспективні тенденції розвитку міжнародної співпраці бібліотек на базі цифрових та телекомунікаційних технологій. Проведений аналіз дав змогу визначити особливості використання цифрових технологій у сфері розвитку міжнародного бібліотечного співробітництва з точки зору теорії, організації та користувача, нові пріоритетні форми та напрями інформаційно-бібліотечної співпраці на основі комп'ютерних та інтернет-технологій. Розвиток та інтенсивне поширення інформаційно-телекомунікаційних технологій у сфері інформаційно-бібліотечного співробітництва активізуються в розвинених країнах з вищим рівнем інформатизації. У країнах, що розвиваються, ці процеси сповільнилися, і для прискорення цього процесу потрібні наукові розробки та їх практичне впровадження. Для досягнення поставленої мети пропонуються шляхи та перспективи розвитку електронних засобів міжнародного бібліотечного співробітництва. На основі аналізу сучасних тенденцій розвитку міжнародного співробітництва та ступеня їх реалізації у галузі бібліотечної діяльності зроблено наступні висновки:

– об'єктивними закономірностями сучасного міжнародного соціально-економічного розвитку є: інтеграція та інтернаціоналізація міжнародної діяльності в усіх сферах, особливо в культурній сфері; міжнародне співробітництво та міжнародна спеціалізація у сфері міжнародних наукових знань та обміну інформацією;

– головною тенденцією міжнародного інформаційно-бібліотечного співробітництва в сучасному світі є бібліотечне співробітництво, яке базується на організаційних принципах – корпоративності (об’єднані та розподілені електронні бібліотечні ресурси) та технічних принципах – мережева інтеграція, що передбачає використання телекомунікаційних, переважно Інтернет-технологій;

– проведено порівняльний аналіз стану комп'ютеризації зарубіжних бібліотек окремих регіонів світу: Західної Європи та США, Азії та Сходу,

Африки, що показує загальний та специфічний характер розвитку цих процесів. Загалом процес комп'ютеризації бібліотек та автоматизації бібліотечної роботи, зокрема спрямований на взаємний обмін інформацією між комп'ютерними мережами: локальними та глобальними.

Комп'ютеризація міжнародних зв'язків бібліотеки інтегрована практично в усі сфери бібліотечної діяльності, проте найбільш активне застосування комп'ютерних технологій відбувається у сфері міжнародного книгообміну та розвитку професійного обміну інформацією у формі: конференцій, семінарів, навчання (підвищення кваліфікації) бібліотекарів тощо. Водночас виникають і розвиваються нові форми завдяки сучасній технічній основі засобів комунікації – Інтернету. Саме ці інформаційні технології створюють технологічну основу для міжнародного інформаційного обміну.

На основі дослідження та аналізу можливостей комунікаційного середовища Інтернет-сервісів як технічної основи міжнародного обміну інформацією та документами в рамках світової бібліотечної спільноти зроблено наступні висновки: Інтернет-технології надають широкий вибір сервісів і засобів для досягнення успіху в справі розвитку професійних контактів.

Комунікаційне середовище Інтернет містить на сучасному етапі найбільш популярні та перспективні для міжнародного бібліотечного співробітництва сервіси: WWW (World Wide Web), у середовищі якого можливе використання новітніх аудіо-, відео- та мультімеді-технологій для організації теле- і відеоконфіренцій, дистанційного навчання та ін.; e-mail (електронна пошта), що стає основним міжнародним комунікаційним каналом.

У рамках дослідження нових форм інформаційно-бібліотечної кооперації на базі комп'ютерних та Інтернет-технологій визначені такі три пріоритетних напрями:

Міжнародний книгообмін з міжбібліотечним абонементом (МВА) як основною послугою змінюється на автоматизовану систему МВА, яка характеризується новими послугами, такими як електронна доставка. Водночас електронна доставка в міжнародній інформаційно-бібліотечній практиці сформувала окрему галузь міжнародного книгообміну. Основою

автоматизованих МВА та послуг доставки електронних документів є Інтернет-технологія, що визначає необхідність вирішення та уніфікації процесів обміну, стандартизації, технічної та програмної підтримки цих систем, необхідність об'єднання електронних бібліотек у корпоративні мережі та професійні організації. Важливою рисою сучасного розвитку бібліотечних асоціацій та центрів стає інтеграція в їх діяльність нових інформаційних технологій, телекомунікаційних засобів Інтернет, які успішно реалізують свої чисельні культурні, освітні та інші функції;

Дистанційне навчання для бібліотечних спеціалістів – стає одним із компонентів системи міжнародних зв'язків, реалізованої найбільшою у світі мережею корпоративних бібліотек. Технологічна основа дистанційного навчання – Інтернет – як інструмент у соціально-освітньому середовищі для освітніх цілей; не лише як джерело інформації чи тема дослідження, а й як найважливіший фактор, що впливає на традиційні аспекти освіти: педагогіку, психологія, етика тощо. Результати аналізу можливостей використання Інтернету для досягнення різних цілей навчання можуть бути використані для формулювання рекомендацій щодо організації форм дистанційного навчання у сфері бібліотечної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів. *Матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 8-10 жовт. 2013 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського, Асом. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів - членів МААН.* Київ, 2013. 411 с.

2. Балика Д. Бібліотека в минулому. Київ, 2009. 117 с.

3. Барабаш В. А., Глєбова Л. В., Мехеда А. М. Основні напрямки українсько-польської роботи обласної універсальної бібліотеки ім. Д. І. Чижевського. *Соціум. Документ. Комунікація*: збірник наукових статей. Випуск 6. Серія «Історичні науки». Переяслав-Хмельницький, 2018. С. 11–31. URL: https://scholar.google.com.ua/luster=16431849847557581310&btnI=1&hl=uk.

4. Басов С.А. Типология негосударственных некоммерческих организаций в сфере библиотечного дела. *Научные и технические библиотеки.* 2013. № 6. С. 5–25.

5. Башун О.В. Глобальна бібліотечна кооперація: історія та сучасність. *Бібліотечний форум України.* 2013. №2. С. 29–30.

6. Берестова Т.Ф. Библиотека как элемент информационного пространства (к разработке концепции). *Библиотековедение*. 2009. № 6. С. 43–51.

7. Бібліотекознавство: теорія, історія, організація діяльності бібліотек: Підручник. Харків, 2009. 176 с.

8. Бібліотечна наука, освіта, професія у демократичній Україні. *Зб. наук. Праць. КДУКІМ.* Київ. 2007. 108 с.

9. Бібліотечна періодика. URL: http://korolenko.kharkov.com/metod/index.

10. «Бібліотекар України» URL:http://profy.nplu.org/

11. Бібліотечний інформаційно-освітній портал. URL: http://www.librportal.org.ua/

12. Бойкова О.Ф. Социальное партнерство. Справочник руководителя учреждения культуры. 2013. №3. С. 93–105.

13. Воскобойнікова-Гузєва О.В. Бібліотечний соціальний інститут в першій

чверті XXI століття: історичні та соціокультурні чинники розвитку. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2020. №1. С.72–79.

14. Воскобойнікова-Гузєва О.В. Визначальні світові стратегії розвитку інформаційно-бібліотечного комплексу (кінець XX – початок XXI ст.). *Вісн. Книжк. палати.* 2012. № 9. С.17–22.

15. Воскобойнікова-Гузєва О.В. Соціокомунікаційна діяльність провідних бібліотек України в новітніх умовах. *Бібл. вісн*. 2016. №1. С.12–17.

16. Воскобойнікова-Гузєва О.В. Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація: монографія / О. В. Воскобойнікова-Гузєва ; наук. ред. Г. І. Ковальчук ; НАН України, Нац.б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ: Академперіодика, 2014. 362 с.

17. Воскобойнікова-Гузєва О.В. Науково-дослідні центри з проблем бібліотекознавства в Україні. *Інтегровані комунікації*. 2019. Вип.7. С. 69–76.

18. Вылегжанина Т.И. Украинские библиотеки: участие в проекте БАЕ «Купола Содружества». *Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии.* 2013. № 1. С. 25-28.

19. Горовий В. Еволюція інформаційного виробництва в процесі глобальних суспільних трансформацій. *Україна в глобалізованому світі: зб. наук. пр.* Київ, 2007. С. 148-149.

20. Горовий В.М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс: монографія. *НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського.* Київ: НБУВ, 2010. 356 с.

21. Декларація про бібліотеки, інформаційні служби та інтелектуальну свободу, прийнята в Глазго (2002 р.). *Документи ІФЛА* URL: http://ula.org.ua/index.php?id=276 (дата звернення 21.11.2022).

22. Доклад президента МААН академика НАН Украины Б.Е. Патона «Об основных итогах деятельности МААН в 1994-1996 гг.». *Бюллетень Международной ассоциации академий наук.* 1996. Вып. 10. С.26-45.

23. ДСТУ 7448-2013. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять. На заміну ГОСТ 7.26-80 ; Чинний з 2014.07.01. [Б.м.,б.р.]. III, 41 с.

24. Європейська цифрова бібліотека: за матеріалами представництва Європейської комісії в Україні; підгот. Т.Ярошенко. *Бібліотечна планета.* 2011. № 1. С. 41.

25. Загуменная В.В., Барабаш С.И. Адвокационная деятельность библиотек как новое направление библиотековедения. URL:http://www. gpntb.ru/win/inter-events/crimea2010/disk/136.pdf. (дата звернення 15.10.2022)

26. Звіт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського про наукову та науково-організаційну діяльність у 2007 році. Київ, 2008. С. 53.

27. Ільганаєва В. Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку. Київ, 2005. 255 с.

28. Ільганаєва В. Бібліотечна сфера – соціальний інститут. *Бібл. Вісник.* 2013. №3. С.2-5.

29. Індиченко Г.В. Міжакадемічна комунікація на прикладі регіонального семінару «Академії наук Центральної та Східної Європи та їх роль у знаннєвому суспільстві. *Вісн. Нац. акад. наук України.* 2012. № 12. С. 55–64.

30. Іщенко А. Використання потенціалу електронних бібліотек та відкритого доступу для українських освіти та науки: аналітична записка; Нац. ін-т стратег. дослідж. при Президентові України, Від. гуманіт. політики. URL: http://www.niss.gov.ua/ articles/877/. (дата звернення 17.09.2022).

31. Каліберда Л. Загальне бібліотекознавство: Навч. посібник. Київ, 1998. 192 с.

32. Карташов Н.С. Сравнительное библиотековедение: объективная необходимость и специфичность. URL: http://www.gpntb.ru/win/ntb/ntb99/10/f10_01.html. (дата звернення 12.06.2022).

33. Карташов Н.С. Сущность и критерии типологии библиотек. *Научные и технические библиотеки.* 2010. № 3. С. 35–46.

34. Кисловская Г.А. Международная деятельность как фактор развития библиотечно-информационного пространства. *Вестн. БАЕ.* 2009. №1. С. 62-65.

35. Копанєва В.О. Концептуальна модель бібліотеки в середовищі цифрової науки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. №4. С.6–13.

36. Костенко Л. Інформаційно-комунікативні ресурси бібліотек АН України. *Бібл. Вісник.* 1993. №4. С. 55-58.

37. Кулаковсъка Т. Міжнародне співробітництво бібліотек у формуванні єдиного науково-інформаційного простору. *Бібл. вісн.* 2011. № 6. С. 37-41.

38. Кулаковська Т.Л. Взаємодія бібліотек та інформаційних підрозділів в інформаційному забезпеченні потреб науки (методичний аспект). *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського.* Київ, 2009. Вип. 7. С. 152-160.

39. Лобузін І. Цифрові бібліотечні проекти: технологічні рішення та управління життєвим циклом колекцій : монографія. НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ, 2016. 216 с.

40. Мар'їна О. Ю. Бібліотека в цифровому просторі : монографія. Харків. держ. акад. культури. Харків : ХДАК, 2017. 326 с.

41. Матеріали до стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» / авт.-упоряд.: О.М. Бруй, О.В. Воскобойнікова-Гузєва, В.С. Пашкова, Я. Є. Сошинська, І. О.Шевченко. Київ: УБА, 2015. 57 с.

42. Международной ассоциации академий наук – 20 лет: иллюстр. изд., посвящ. 20-летию Междунар. ассоциации академий наук / под ред. В.Ф.Мачулина. Київ, Академпериодика. 2013. 316 с.

43. Меньщикова С.П. Показатели эффективности деятельности национальных библиотек стран СНГ. Международный научно-практический семинар. *Библиотечное дело – XXI век.* 2010. Вып.1. С. 36–38.

44. Миколенко Р.И. Актуальные вопросы национальной библиотечной статистики в Украине. *Библиотечное дело – XXI век.* 2010. Вып. 1. С. 71–75.

45. Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та закладів. URL:http://www.ifla.org

46. Міністерство культури України. URL:http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/inde

47. Монастырева В. Университетские библиотеки в системе высшего образования. *Бібл. форум України.* 2009. № 2. С. 28–33.

48. Никонорова Е.В. Законотворческая инициатива библиотечной Ассамблеи Евразии: на пути к формированию правовых основ инновационного развития библиотек СНГ. *Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии.* 2007. № 3. С. 58–59.

49. Олейник А.Н. Научная коммуникация на стыке парадигм. *Общественные науки и современность.* 2008. № 2. С. 116-128.

50. Онищенко А.С. Совет директоров научных библиотек и информационных центров академий наук – членов МААН: развитие информационного сотрудничества. *Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития: науч.-практ. сб. / НАН Украины МААН, Совет директоров научн. б-к и информ. центров; редкол.: А.С.Онищенко (пред.) и др.* Київ, 2007. Вып. 5. С. 7-23.

51. Онищенко О. Бібліотека і цифрове покоління: нова ситуація – нові форми роботи. *Бібл. вісн*. 2016. №5. С. 3–6.

52. Онищенко О.С. Раді директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів МААН – 20 років. *Бібл. вісн.* 2013. № 5. С.51–56.

53. Основные направления развития централизации библиотек Академии наук Украинской ССР: отчет о НИР (заключ.). Центр. науч. б-ка АН УССР; Рук. М.С.Слободяник. Київ, 1987. 50 с.

54. Патон Б. Международной ассоциации академий наук – 10 лет. *Наука и жизнь*. 2003. № 11. С. 7-13.

55. Пашкова В. Інтелектуальна свобода та доступ до інформації в бібліотеках: Зарубіжний досвід. Київ, 2006. 70 с.

56. Пашкова В. Міжнародний кодекс етики: про Всесвіт. конгр. бібліотекарів та інформ. працівників, Ген. конф. і засід. асамблеї ІФЛА, м. Гельсінкі (Фінляндія), 11–16 серп. 2012 р.; «Кодекс етики ІФЛА для бібліотекарів та інших інформаційних працівників»] / В.Пашкова; пер. з англ. авт. *Бібл. планета*. 2012. №3. С.8-9.

57. Пашкова В.С. Національні бібліотечні і асоціації: 1876-2008. Харьков: Акта, 2009. 332 с.

58. Пелагеша Н. Європейська цифрова бібліотека: проект створення. *Бібл. вісн.* 2008. № 5. С. 3-8.

59. Пелагеша Н. Проект створення Європейської цифрової бібліотеки: можливості для України. URL: http://www.niss.gov.Ua/Monitor/February/1.htm. (дата звернення 21.08.2022).

60. Попик В.І. Місце і роль бібліотечних установ у формуванні національного інформаційного простору. Вступне слово. *Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів: матеріали Між нар. наук. конф. (Київ, 8-10 жовт. 2013 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів - членів МААН.* Київ, 2013. С. 3–4.

61. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27 січ. 1995 р. № 32/95-ВР // Відом. Верхов. Ради України. 1995. №7. С. 45–52; В ред. Закону №16-19 від 01.01.2015 URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80.

62. Про інформацію : Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII // Відом. Верхов. Ради України. 1992. №48. Ст.650; В ред. Закону №317-19 від 21.05.2015 URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12.

63. Про культуру : Закон України від 14 груд. 2010 р. №2778-17 // Відом. Верхов. Ради України. 2011. №24. Ст. 168; В ред. Закону №76-19 від 01.01.2015. URLhttp://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2778–17.

64. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження від 13 грудня 2010 р. № 2250р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-р. (дата звернення 17.09.2022).

65. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справив Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвиткуУкраїни» : Розпорядження Кабінету міністрів України від 23 берез. 2016р. №219-р. URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80.

66. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справив Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвиткуУкраїни» :

Розпорядження Кабінету міністрів України від 23 берез. 2016р. №219-р. URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80.

67. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 04.02.1998р. № 74/98-ВР (редакція 01.01.2022р.)

68. Про електронні документи та електронний документообіг // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 36, ст.275.

69. Про науково-технічну інформацію // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 33, ст.345.

70. Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України. Указ президента України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/490/2000#Text(дата звернення 27.11.2022).

71. Райкова Г. Проектна діяльність Бібліотечної Асамблеї Євразії. *Бібл. планета.* 2011. № 1. С. 28–30.

72. Рибачок О. Європейська цифрова бібліотека (Європіана): створення та пріоритети розвитку. *Бібл. вісн*. 2017. №2. С. 8–16.

73. Розвиток ресурсної бази вітчизняного інформаційного середовища / [О.С.Онищенко, В.М.Горовий, Л.А.Дубровіна та ін.] / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського. Київ, 2012. С. 125–126.

74. Свобода А.А. Взаємодія бібліотек як фактор прогресу бібліотечної галузі: історія, сучасний стан, проблеми. *Наук.пр. Нац. б-ки України ім. В.І.Вернадського*. Київ, 2006. Вип. 1. С. 229–234.

75. Свобода А.А. Інтеграційні процеси в бібліотечній галузі: історія. Сучасний стан, проблеми оптимізації. *Науково-технічні бібліотеки в єдиному інформаційному просторі України: тези доп. і повідомлень на міжнар. наук.-практ. конф.* Київ: Держ. наук.-техн. б-ка України, 2000. С. 52–55.

76. Свобода А.А. Методична діяльність як типологічна функція національної бібліотеки (перспективи її розвитку в НБУВ). *Бібл. вісн.* 2009. № 2. С. 6–11.

77. Свобода А.А. Развитие централизации академических библиотек республіки. *Библиотечно-информационные системы: сб. науч. тр.* Київ, 2003. С. 9-13.

78. Семенюк А.А. «Музыкальное содружество»: международный «круглый стол» национальных библиотек стран СНГ. *Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии.* 2010. № 1. С. 10-12.

79. Семидидько Л. Д. Некоторые результаты анализа построения зарубежных библиотечно-информационных объединений и компьютерных сетей. *Научные и технические библиотеки.* 2006. № 1. С. 70-73.

80. Сенченко Н. Библиотеки и компьютери. Київ, 2009. 226 с.

81. Слободяник М. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій. Київ, 2008. 268 с.

82. Солоиденко Г.И. Эффективность использования ресурсов и услуг библиотеки – базовые направления современных библиотековедческих исследований НБУВ. *Библиотечное дело – XXI век.* 2010. Вып. 1. С. 72–82.

83. Солоіденко Г.І. Науково-дослідницька робота бібліотек: напрями, пріоритети, ефективність. *Вісн. Кн. палати.* 2011. № 11. С. 12-17.

84. Солоіденко Г.І. Робота бібліотек: напрями, пріоритети. *Вісн. Кн. палати.* 2013. № 2. С. 169.

85. Стукалова А.А. Основне формы библиотечного взаимодействия: терминологический аналіз. *Библиосфера.* 2008. № 1. С. 11–23.

86. Творчість та інновації в українських бібліотеках: інформаційно-просвітницький блог для бібліотекарів URL:http://libinnovate.wordpress.com/

87. Українська бібліотечна асоціація (УБА) URL: http://www.ula.org.ua

88. Українська бібліотечна асоціація: Документи і матеріали. Київ, 1998. 78 с.

89. Українська бібліотечна енциклопедія. URL: http://ube.nplu.org/

90. Упениеце М. Отбор документов для комплектования фонда университетской библиотеки URL: http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2006/ disk2/034. pdf. (дата звернення 12.06.2022).

91. Чачко А. Библиотечний специалист: особенности труда и профессионализации. Київ, 1986. 192 с.

92. Чачко А. Бібліотечна професіологія: Навч. посібник. Київ, 2009. 120 с.

93. Чекмарьов А., Костенко Л., Павлуша Т. Національна система електронних бібліотек. Київ, 1998. 50 с.

94. Чергове засідання Ради Міжнародної асоціації академій наук. *Вісн. НАН України.* 2012. № 9. С.10–13.

95. Шрайберг Я.Л. Международный информационный обмен и библиотечное сотрудничество: утопии и реалии. Критический анализ состояния дел на магистрали «Восток-Запад». *Научные и технические библиотеки.* 2010. №1. С. 46–55.

96. Ярошенко Т. Україна у Світовій цифровій бібліотеці: будуємо глобальне партнерство. *Бібл. форум України.* 2010. № 3. С. 29–30.

97. Ярошенко Т.О. Відкритий Доступ до наукової інформації: філософія, політика та практика: проекти Відкритого Доступу в Україні. URL: http:// www. gpntb.ru/win/inter-events/crimea2009/disk/131.pdf. (дата звернення 06.06.2022).

98. About SPARC. URL: http://www.arl.org/sparc/about/index.shtml. Title from the screen.

99. Babchuk N. The voluntary association in the slum. Lincoln, 1962. 144 p.

100. Conaty B. Global Reach through Local Partnerships: American Information Centers and Sister Libraries. URL: http://www.gpntb. ru/win/inter-events/crimea2009/disk/25.pdf. (дата звернення 23.09.2022)

101. Dole W. V. The Role of National Library Associations in Developing Tools for Statistics and Assessment. URL: http://www.gpntb.ru/win/inter-events/ crimea2003/index2.htm. Title from screen. (дата звернення 15.08.2022)

102. Evstigneeva G., Wegner B. The Structural Background of a Professional Digitization Project. URL: http://www.gpntb.ru/win/inter-events/ crimea2003/ index2.htm. (дата звернення 12.09.2022)

103. Geisselmann F. The Electronic Journals Library: strategic ideas of an international project URL: http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2002/ confer1.htm. (дата звернення 16.09.2022)

104. Gibson H. Links between Libraries and Museums: Investigating Museum-Library Collaboration in England and the USA. *Libri.* 2007. Vol. 57, № 2. P.53-64.

105. Lindquist M.G. Open Access Developments and an Update from Sweden URL: http:// www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2010/disk/13.pdf. (дата звернення 05.11.2022).